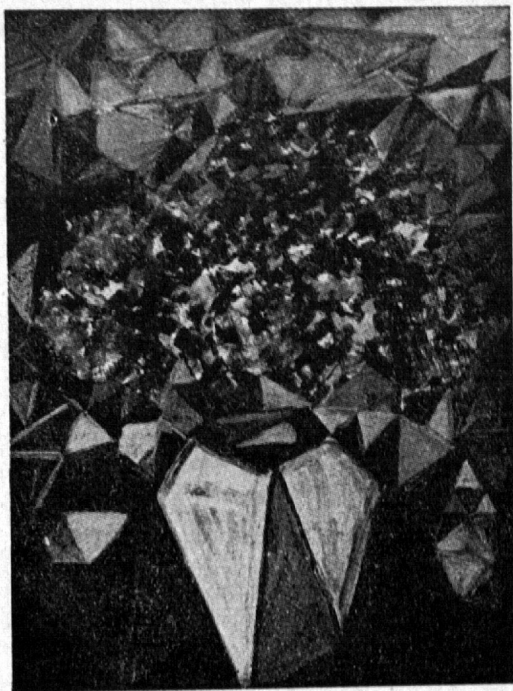

ARCHA

Běla Erbanová: Motiv
(viz str. 67)

MNICHOV

2 / 1960

O B S A H

Nad třemi kongresy	I. Jelínek J. Romanovski P. Lesný
„ČSR a KSČ“	J. Mates
Zrození řeči	J. Kovtun
Co je člověk (II.)	F. Mikula
Dvakrát biennale	J. Dresler
Swing from Paris	F. Listopad
Brasiliana	F. C. Štěrba
Věznění spisovatelé	J. N.
Případ Chochlov	Š. P. Vlašim
Okna, poznámky, obrazové přílohy, glosy.	

ARCHA, literární revue československého exilu. Vydává Kulturní sekce Čs. uprchlického výboru v Německu. Rediguje Dr. Antonín Kratochvíl s redakčním kruhem. Odpovědný redaktor Josef Němeček. Grafická úprava Jar. Dresler. — Adresa: Čs. Flüchtlingskomitee in Deutschland, München 13, Elisabethstrasse 34/III.

Články podepsané plným jménem nemusí vždy vyjadřovat mínění redakce. Knižní příloha ARCHY „Sověťisace československých škol“ je rozvržena na dva ročníky a obsáhne asi 500 stran s přílohami.

Tisk: Dr. P. Belej v Mnichově.

Do části nákladu tohoto čísla přikládáme prospekt knihy BOHMISCHE KÜCHE, kterou vydalo nakl. Aufstieg-Verlag v Mnichově

Nad třemi kongresy

Letošní rok začínal ve znamení „ducha Camp Davidu“ a Chruščovova koexistenčního propagačního tažení o možnosti soužití a mírovém soutěžení dvou rozdílných politických a hospodářských soustav. Toto komunistické tažení mělo krýt mezi jiným i popravu a věznění intelektuálů a spisovatelů i „ostatních nepřátel režimů“ v tzv. táboře míru. Jednotnost Západu na pařížské vrcholné konferenci strhla Chruščovovi a jeho satelitům na nějaký čas koexistenční zástavu.

Tři kongresy, které proběhly od konce června do začátku srpna zabývaly se touto otázkou přímo nebo nepřímo. Spolupracovníci Archy z Paříže, Říma a Londýna zachytili reakci naší i světové veřejnosti k otázkám svobody kultury a náboženství a k otázkám věznění vědců a slovesných umělců v tzv. pokrokovém táboře, za který se sovětští satelité vydávají. Cílem kongresů bylo upozornit světovou veřejnost v předvečer nových komunistických akcí na půdě OSN na tuto skutečnost. Výsledky těchto kongresů se pochopitelně ukáží později.

Red.

Sjezd PEN-Klubů v Rio de Janeiro

V Brazílii se od 23. do 30. července t. r. konal již třicátý první sjezd PEN-Klubů. Tato jediná mezinárodní organizace spisovatelů se sjíždí s malými výjimkami každoročně, aby přehlédla poměry, ve kterých žijí spisovatelé nejen v zemích, kde PEN má svá národní střediska; pokusila se o nápravu tam, kde svoboda tvorby je omezena; aby v literárních zasedáních diskutovala o literárním námětu sjezdu a dala příležitost členstvu se navzájem setkat a poznat, i když zběžně, zemi, ve které se spisovatelé sejdou. Už z výčtu složek úmyslu je jasno, že takovýto sjezd v dnešní době je věc složitá a choulostivá. A rok od roku je to složitější. Neboť PEN má ve své chartě mimo jiné závazek, že každý jeho člen individuálně musí vši moci přispívat k porozumění mezi národy, ale zároveň také musí jako jedinec obhajovat svobodu uměleckého projevu, osobní svobodu spisovatelů a stavět se proti útlaku kdekoli se objeví. Tato politická úloha

vzrůstá spíš než se umenšuje, neboť volky nevolky musí za dnešních poměrů tak úrodných na tyranii proti útlaku tyranii vystupovat. Věc je spletitější tím, že v mezinárodním PENu jsou také členy národní střediska východního Německa, Československa, Polska, Maďarska a Bulharska. Dále v organizaci je členem středisko PEN pro spisovatele v exilu. Toto středisko, ve kterém jsou členy exulanti spisovatelé ze jmenovaných i jiných států pochopitelně je zvlášť povinováno se starat o poměry, ve kterým žijí jejich druhové doma.

Středisko spisovatelů v exilu bylo povinno předložit letos v Říu listinu jmen vězněných československých spisovatelů a intelektuálů. Čeští členové objasnili, že listina je kusá ze dvou důvodů. Jedním je, že byla sestavena pouze na základě zpráv Rudého práva, za druhé, že po hříchu nemohla být nijak opravena, aby odpovídala dnešnímu stavu. Zástupci pražského PEN-Klubů slibovali za různých příležitostí že učiní vše, co jim bude možno ve prospěch vězněných a že závazně oznámí mezinárodnímu sekretariátu PEN-Klubu D. Carverovi, budou-li někteří z vězení propuštěni. Proslychalo se sice, že několik spisovatelů bylo propuštěno na amnestii, avšak přesné zprávy nebylo nikterak možno získat. Proto listina byla předložena bez ohledu na pověsti. Bude-li opravena, več doufáme, stane se to opět jen na základě spolehlivých zpráv z Prahy. Pražský oficiální delegát, který se dostavil na sjezd až **po skončení debaty o zmíněném seznamu** a ostatních resolucích, neměl k věci na veřejnosti co říci. Na posledním literárním zasedání pouze vyslovil naději, že s ohledem na pokrok vědy věc míru a porozumění mezi národy bude posílena. Zajisté tato slova by měla obrážet postoj ve věcech veřejných. Avšak zněla sotva přesvědčivě. Také byla pronesena ve chvíli, kdy sjezd už debatoval pouze o literárním námětu.

Sjezd schválil jen dvě resoluce. Resoluce střediska spisovatelů píšících v Jiddish se vyslovuje proti útlaku židovské kultury v SSSR. Druhá resoluce, předložená Střediskem pro spisovatele v exilu ustavila Mezinárodní spisovatelský fond. Tento fond se bude především starat o to, aby spisovatelům píšícím v méně běžných jazycích, bylo umožněno vydávat jejich díla i v důležitějších jazycích světa. Fond bude také sbírat informace o spisovatelích po celém světě. Fond bude mít předsedu mezinárodního tajemníka D. Carvera; proto jeho sídlem je Londýn.

Literárním námětem sjezdu letos byla výměna a oceňování kultur východu a západu a národní a mezinárodní literatura. Bylo to velmi široké thema, kterého se předseda Alberto Moravia jen zběžně dotkl a ke kterému po hříchu nebylo příliš mnoho řečeno, i když bylo slyšet několik podnětných myšlenek z úst evropských a brazilských i asijských spisovatelů. Znamenitostí však byla přednáška Itala Maria Prazze, který probral poměr národní a mezinárodní literatury. Přimlouval se za katolicismus literatury, všeobecnost, stále víc zapomínanou od dob středověku na úkor literárního partikularismu. Je to myšlenka, která si zaslouží co nejpečlivější pozornosti spisovatelů světa. Důch je nedílný.

Dr. Ivan Jelínek (Londýn)

Kongres exilových spisovatelů v Düsseldorfu

PEN-Klub se skládá z jednotlivých národnostních center — ti spisovatelé, kteří žijí v exilu a nemohou požívat ochrany své země, se sdružili v centru spisovatelů v exilu. Ustanovení o vzniku centra spisovatelů v exilu bylo přijato na 23. Mezinárodním kongresu PEN-Klubu v Lausanne dne 25. června 1951. Od té doby se stali exiloví spisovatelé jednou z nejprogresivnějších složek PEN-Klubu, i když jejich činnost komunistickými centry byla v různých oblastech torpedována.

Programová práce centra spisovatelů v exilu se formuluje v samostatných kongresech, v anglické literární revui PEN IN EXILE, ve sbornících a především pak na vystoupeních mezinárodních kongresů PENu.

Letošní kongres spisovatelů v exilu sdružených v PENu se konal v Düsseldorfu koncem června za účasti asi 50 spisovatelů ze zemí ovládaných Sověty a dvaceti hostů. Presidentem kongresu byl čestný předseda centra spisovatelů v exilu prof. Salvador de Madariaga, španělský spisovatel a vědec, který působí nyní v Oxfordu. Československá delegace byla šestičlenná — Poláků a Maďarů bylo po desíti, dále byli na kongresu zastoupeni Ukrajinci, Baltikové, Albánci, Rusové a Rumuni. Z řady hostů — členů Mezinárodního PEN-Klubu — byli např. přítomni prof. Syed Ahsan, gen. tajemník pakistanského PEN centra, dále spisovatelé Louis de Villefosse a Dante Leslie a velká řada dalších. Thematem kongresu byla „Vlast spisovatele“ — toto thema bylo náplní programového projevu „revolučního liberála“ prof. Madariagy. Imperativem spisovatelů-exulantů musí být tvorba, která by byla svědectvím boje za svobodu své vlasti. Prof. Madariaga se zabýval postavením spisovatele nejen ve společnosti národní — nýbrž i světové a svůj projev ukončil zjištěním, že umělecká tvorba může vzniknout jedině ve skutečné svobodě — což je ovšem velkým závazkem pro spisovatele žijící v exilu. Dále promluvil německý spisovatel Stefan Andres, který sám v „hnědém éře“ žil léta v exilu, o poslání básníka v dnešní době. Velkého ohlasu dosáhl projev dalšího německého spisovatele dr. Josefa Mühlbergera, nazvaný „Vlast básníka“ — na příkladu Rilkeho a Kafky ukázal na dynamičnost inspirace vlasti „mimo její krev a půdu“ — Mühlberger se také dosti obšírně zabýval českou lyrikou (Březinou, Sovou, Horou a dalšími) a zdůraznil, že česká lyrika svou integrálností se dostala do popředí evropské lyriky. Za exilové spisovatele promluvil rumunský profesor dr. Ștefan Teodorescu a rozebral otázku exilové tvorby, jako problému tvůrčí existence mezi dvěma politickými světy. Dr. Teodorescu správně poukázal na nebezpečí, které exil pro spisovatele přináší tím, že může způsobit spisovatelovu izolaci v cizojazyčném prostředí. Diskusi, která se konala po všech projevech, vedl stálý delegát exilového PEN centra na mezinárodních kongresech maďarský spisovatel dr. Paul Tabori. Náměty z diskuse byly připraveny pak pro mezinárodní kongres PENu v Řiu. Určitým vyvrcholením kongresu byl literární večer z děl exilových spisovatelů, který vysílal rovněž kolínský rozhlas. Ukázky z děl přednesli němečtí herci Mira Hinterkausenová a Alois Garg — večer řídil známý ruský spisovatel Michael Pravdin. Ohlasu u diváků dosáhla kosmická utopie dr. Paula Tabo-

riho, esej československého delegáta dr. Antonína Kratochvila a symbolická próza rumunského básníka dr. Paula Mirona.

Kongres uzavřel opět prof. S. Madariaga a jeho závěrečná slova byla odpovědí na politické poslání exilových spisovatelů v dnešní éře sovětské a pekinské koexistenční ofensivy... „ano, pravil prof. Madariaga — my chceme také mír — ale v první řadě svobodu“.

Julius Romanovskí (Paříž)

Sjezd Křesťanské akademie v Rohru

V rámci Světového eucharistického kongresu v Mnichově začátkem srpna letošního roku se sešli vědečtí pracovníci Křesťanské akademie ve starobylém benediktinském opatství v Rohru (Bavorsko) ke svým výročním poradám. Na letošní schůzce bylo především vzpomenu **desetiletého** trvání Křesťanské akademie jakožto studijního ústavu Cyrilometodějské ligy v exilu. Dlouholetý vědecký sekretář Křesťanské akademie Msgr. dr. František Planner ve své zprávě podal povšechný obraz vykonané práce, vzpomnul nesnadných začátků a velkého nadšení a obětavosti průkopníků studijního ústavu vrcholné organizace českých katolíků v exilu. Předseda Křesťanské akademie prof. dr. Zd. Ehler zhodnotil zásadně nepolitickou linii vědecké činnosti Akademie a její přínos k řešení problému exilu.

Není v tradici Křesťanské akademie lomozně vyhlašovat své ideové a pracovní programy. Její práce je prostá bombastu. Na sjezdu v Rohru se mluvilo nejen o minulých úspěších a starostech uplynulého desetiletí, nýbrž též o rostoucích úkolech. Vytvořená tradice zavazuje pro přítomnost i pro budoucnost.

Kulturní stavba Křesťanské akademie se rozrostla do tří rozměrů. Právem můžeme mluvit o zrání jak v organizačním tak v programovém smyslu. Křesťanská akademie jako studijní ústav Cyrilometodějské ligy se předně zajímá o náboženské otázky českého exilu a sleduje duchovní a kulturní směry Čechů ve svobodném světě. Duchovní osud českého exulanta zůstává i dnes ve středu úkolů Křesťanské akademie. Z něho vyplývají další dva rozměry kulturní činnosti studijního ústavu: zájem o náboženskou, duchovní a kulturní situaci domova, hledání vhodných cest, jak nadlehčit břemeno komunistického kulturně-osvětového útaku, který stále roste, jak na základě dokumentů ukázal ve své přednášce dr. Ant. Kratochvíl; v poslední době se stále více rýsuje potřeba **representovat lépe a účinněji český kulturní přínos na západě**. Křesťanská akademie zamýšlí vydat řadu původních prací českých vědců ve zvláštní edici nazvané „*Hereditas cyrilometodiana*“ (Dědictví cyrilometodějské). Jubilejní cyrilometodějský rok 1963 by měl znamenat pro Křesťanskou akademii vyvrcholení kulturní činnosti. V Rohru se opět ukázalo, že přes všechny potíže se pracovní sluh Křesťanské akademie osvědčil. Jeho základním povahovým znakem je věčnost. Křesťanská akademie neupadá ani do pesimismu ani se neživí neskutečnými ilusemi nýbrž opírá se výlučně o realistickou naději.

Nedělá si nároky ani na monopol ani na neomylnost. Je otevřena všem poctivým a dobrým kulturním snahám, chce si zachovat svůj nezadatelný křesťanský profil a dorůstat tichou a vytrvalou prací přes své nedostatky v živý nerv české inteligence v exilu.

Prof. Pavel Le s n ý (Řim)

Jan M a t e s (Mnichov)

«ČSR A KSČ»

Tak jsou nadepsány „pamětní výpisy k historii Československé republiky a k boji KSČ za socialistické Československo“, jejichž autorem je náměstek předsedy vlády Václav Kopecký*).

V. Kopecký patří již přes 30 let k užšímu vedení komunistické strany; je znám starší generaci i nejmladším exulantům jako jeden z nejpovídanějších politiků, v jehož projevech se to tu a tam bleskne zajímavým, novým nebo dosud tajeným faktem ze zákulisí a čachrů československých bolševiků.

Základem tohoto nejnovějšího literárního výtvaru Václava Kopeckého je přednáška, kterou měl k posluchačům Vysoké školy stranické při ústředním výboru KSČ. Přednáška, která se protáhla na dvacet kapitol, komentujících údobí od „politické předhistorie snah o čsl. státní samostatnost“, od „rozcestí na přechodu do 20. století“ až po vznik „socialistické“ republiky letos v létě. Při jejich pročítání si přijdou na své historik, kulturní pracovník, pozorovatel politického života u nás, a dokonce i milovník švejkovin v nich najde příběhy podle svého gusta.

*

Zdá se nám být zajímavé, že v úvodu (str. 9—31) i na konci knihy (str. 491) se Kopecký ostře pouští do všech, kdo popírají, že 28. říjen, „ať již jako den výročí vzniku Československé republiky a ať již jako den výročí znárodnění čs. průmyslu... je našim svátkem“, to je svátkem, patřícím komunistům. Jakoby vyvrácení pochyb o tomto „faktu“ bylo alfabou a omegou jeho původní přednášky na „partajní universitě“.

„Všechn československý lid“, píše Kopecký, „projevuje jen své pohrdání emigrantským zrádcům chápajícím se 28. října jako svého svátku.“ Vynalézá pro tyto odpůrce řadu přídomek, jež nás poučují o jisté části autorova slovníku: „kapitulanti“, „hrobaři republiky“, „pochlebníci Otto Habsburka“, „Háchovi pohrobci“, „emigrantští spřeženci“, „reakční desperáti“...

Proč tolik hlučných slov k problematice 28. říjen — exil — komunisté? S největší pravděpodobností proto, že je mezi lidem velmi živá. Komunistický agitátor (mezi nimiž byl Kopecký desítky let číslem jedna) se přece

*) Vydalo Státní nakladatelství politické literatury v Praze 1960 nákladem 50.400 výtisků, stran 494.

nevrací k dnům, jejichž památka byla zapomenuta, a nehovoří o nepříteli, který straně už není nebezpečný a posluchačům dávno již lhostejný.

*

První republika, to byl stát, v němž vládla „řečeno všeobecně a konkrétně: nejmocnější vrstva čsl. buržoasie, velkokapitalisté, průmyslníci, bankéři, a ještě konkrétněji: oligarchická vrchůška finančního kapitálu“ (str. 197). Člověk musí mít Kopeckého oči, aby ji viděl tak černě, plnou ploužících se hladových a špatně oblečených postav, jimž „mzda stačila sotva na nuznou obživu rodiny“ (str. 211).

Budiž zaznamenáno, že nedostatkem trpěl prý i Václav Kopecký a generální tajemník KSČ Klement Gottwald „na tom nebyl o nic lépe“. Pět tisícovek poslanceckého příjmu odevzdával Kopecký straně a z platu kvalifikovaného typografa, jenž mu byl partají vyplácen, prý nevyšel: „Žil jsem velmi chudě. A obzvláště já byl proslulý vypůjčováním pětikorun na kafe a cigarety“ (str. 212). Nestačil-li Kopeckého tříčlenné rodině plat typografa, který patřil k těm nejvyšším, pak ovšem ty nářky nad poměry v první republice dostávají značně jinou barvu...

Píše taky Kopecký, že v důsledku dělnické bídý „na př. rostl počet nouzových kolonií v předměstích a v okolí Prahy“. Dodává zajímavou podrobnost: „...ještě dnes jsou tyto nouzové kolonie někde obydleny a budou odstraněny při uskutečnění obrovské bytové výstavby, jež je v Praze projektována do roku 1965“ (str. 207).

První republika nejsou přiznány potíže výstavby skoro z ničeho. A vzpomínáme si na procenta a miliardy, jimiž je plýtváno při ličení „budovatelských úspěchů“ 12 let vlády komunistů. Hle, ve státě, který prý patří pracujícím, nebyly ještě peníze na odstranění baráků, postavených v nouzi těžkých začátků republiky!

*

Oficiálně se až dosud (v komunistických pramenech) tvrdilo, že Slovenské národní povstání v roce 1944 bylo dílem komunistů, že bylo jimi řízeno. Kopecký tuto versi opravuje. Ličí pocity členů moskevského emigrantského centra KSČ:

„V prvé chvíli po zahájení Slovenského národního povstání se vyslovovalo podezření a obavy, zda i toto povstání není něčím podobným jako tzv. varšavské povstání a zda i tu nejde o snahu inscenováním povstání předem zachraňovat území Slovenska pro kapitalismus“ (str. 348). K „ujasnění charakteru povstání“ došlo prý až později.

Vedení KSČ v Moskvě mělo na ovlivnění průběhu slovenského národního povstání samozřejmě velký zájem. Ale co se nestalo! Gottwald byl potrefen „mrtevčím mozkovým úderem“, přesto však prý — s pomocí Kopeckého jako stylizátora — posílal do Banské Bystrice rady a pokyny: „Žel, těchto pokynů moskevského vedení KSČ, těchto naléhavých rad souduha Gottwalda, nebylo dbáno, a tak ukončení slovenského národního povstání se dělo v jiné situaci“ (str. 364—365).

Gottwaldův pověřenec na Slovensku Jan Šverma byl nucen uchýlit se do hor. Dovídáme se po prvé, že se při tom nepěkně zachoval k dnešnímu předsedovi komise strancké kontroly Janu Hárusovi. Nechal ho těžce raněného a bez pomoci ležet u cesty. Musel tak prý jednat, neboť byl „před-

stavitelem KSČ... a měl u sebe 400.000 korun na ilegální činnost". — Jedné noci pak Švermovi „někdo vyměnil boty“, zůstaly mu jen ty, které tlačily — a protože měl „pravděpodobně zápal plic“, zemřel... Najdete popsáno na str. 367 až 369.

Je to zajímavý odstavec, protože zcela zamlčuje účast Slánského na povstání a přináší nové znění příběhu o smrti „národního hrdiny“ Švermy. Jeho malé boty, vzpomínáme si, hrály velkou roli v obžalobě proti Slánskému...

*

Skončila válka. Komunisté vstoupili do vlády, formulovali (tvrdí Kopecký) její program a „zápasili“ o jeho realizaci, až se v únoru 1948 stali pány republiky. O tom všem Václav Kopecký, účastník všech jednání mezi moskevskou a londýnskou emigrací a člen vlády od roku 1945, ví mnoho věcí. Tuto část jeho knihy bude třeba konfrontovat s ostatními prameny k této tématice a věnovat jí zvláštní pozornost. —

My dnes chceme připomenout některé další údaje, které jsme až dosud nikde jinde nečetli a neslyšeli.

Tak např. na str. 440 píše Kopecký: „...měla-li Maďarská lidová republika Mindszentyho a měla-li Polská lidová republika Wyszyńskiho, má naše lidově demokratická republika arcibiskupa Berana a arcibiskupa Matochu jako představitele církevní vzpoury.“ Arcibiskup dr. Beran je prý „zdržen v soukromém ústraní“ a je mu dovoleno psát studii o blahoslavené Anežce. —

Nový ve formulaci i v obsahu je také povzdech, který je zaznamenán o několik stránek později: „Velkým neštěstím by bylo bývalo bylo, kdyby se v roce 1956 bylo zachvělo i Československo a kdyby revisionistický nápor byl mohl uvést v zakolísání v jedné frontě Polsko, Československo, Maďarsko, při čemž na jižním okraji byla Jugoslavie, z níž revisionistický nápor a snahy o roztržnění jednoty socialistických zemí vyšly“ (str. 467/68).

Velkou pozornost věnoval Kopecký kultuře. Vedle dlouhých odstavců obsahujících jen jména spisovatelů, vědců a umělců různých oborů, jimž uděluje dobré známky za jejich práci plus poměr k režimu — najdeme v knize např. i vyličení případu sedmi spisovatelů, kteří v čele s Ivanem Olbrachtem vystoupili z KSČ v roce 1929, kdy moc ve straně převzali gottwaldovští stalinisté (mezi nimi Kopecký).

Hojně místa je věnováno i popisu poměru vedení KSČ k Horovi, Halasovi a zvláště pak Seifertovi. „Učinil jsem si strašný dojem“, píše Kopecký, „když jsem na II. sjezdu Svazu čsl. spisovatelů slyšel řeč Jaroslava Seiferta. Zní mi stále v uších. A stále slyším ten útočný hlas..., když pronášel svůj projev, zaměřený proti našemu režimu“ (str. 454).

Druhý sjezd čs. spisovatelů v dubnu 1956 je pro nás, kdo sledujeme vývoj doma, charakterisován výrokem jednoho z účastníků, že spisovatelé mají být svědomím národa. Co říkal tehdy Seifert (jako jeden z mnohých), bylo svědomím, které promluvilo po letech hlídaného mlčení. Chápeme, že Kopecký měl „strašný dojem“ — asi měl i strach. Věděl přece dobře (jak bylo připomenuto výše), co by se bývalo stalo, kdyby se bylo rozbourilo svědomí všech lidí, jejichž dočasným údělem je žít v komunistickém státě. —

S dnešním stavem kultury je Kopecký spokojen. Aparát strany a režimu zřejmě zvládl situaci; svědomí národa ztratilo svůj hlas.

*

Ve straně se prý poté, co byli odstraněni intrikáni typu Slánského, „dýchá nádherně čistý vzduch“ (str. 490). Víme ovšem z minulosti, že partajní pověť je s to se měnit den ze dne... Kopecký snad chtěl vyjádřit uspokojení nad tím, že šťastně přežil všechny čistky, že nadále sedí dobře v sedle a má možnost povídat a řečnit; snad dokonce v Novotném a spol. našel (jako náhradu za Gottwalda, Gottwaldovou a Noska) dobré parťáky pro svůj milovaný maryáš (jemuž jsou v knize taky věnovány čestné zmínky).

Plány pro budoucnost?

V odpověď světuje Kopecký čtenářům, co prý vedoucí KSČ vždycky znovu a znovu opakují Chruščovovi: „Naši velkou ctižádostí je to, aby naše socialistická Československá republika byla perlou v táboře socialistických zemí, aby byla perlou, která by stále více zářila v paprscích velikéhoslunce, kterým jest Sovětský svaz“ (str. 493).

Je třeba ještě něco dodávat o autorovi, jeho „myšlenkovém“ světě a o poslání jeho knihy?

Jiří Kovtun (Mnichov)

Zrození řeči

Bez úst, ach, jak to povědět,
beze rtů, jak to říci?
Slova jsou med, slova jsou med
a včela noří lžíci
do hrnků růží. Malý kmit —
a vyprázdňen je kalich.
Ale ty nesmíš použít
svých slůvek vychytralých.
Bylo lehké se procházet
pedagogickou strání,
ve verši napodobit svět
pampeliškou a laní,
zívnutím brouka v okvěti,
smýknutím kopyt o mech,
a naučit se z paměti,
co vysposlouchal v stromech.
Teď je to jiné. Zetlely
na polích dětské luky
a musíš hledat, dospělý,
starší svisty a zvuky,
elementární tóninu,
starší než hybléjská včela.

Třeba i takovou hostinu,
která se rozprostřela,
když do ubrusu ledovce
se první skvrny vpily
a pro zpěváka hladovce
najednou zazářily
křížaly usušených hvězd
v odlesku tajících sněhů.
Tehdy se zpívalo napočest
schnoucího, teplého břehu.
Musíš si, němý, osvojit
původní hudbu ticha.
Je ve tvé dřeni, jsi jí syt
a nikdy nevysychá.
Jsi tedy u pramene slov —
cvrčci se nezrodili
a ještě nesmývá se kov
v třaslavém smyčci pily,
ale ty mluviš, naleznuv
v mlčení původ křiku.
A takto dále zpívej, mluv
bez úst a bez jazyku.

Plášť z igelitu*)

Právě, když chtěl se vykoupat
vyplašil jsem ho od kaluže.
Já pospíchám, kos počkat může.
Pršelo tiše do poupat.
Růžová s bílou na šípku
jsou mé. A jdu vstříc polibku.
— Pod stromy pojďte, neprší tu,
na chvilku se tu ukryjem.
Však dívka v plášti z igelitu,
žel, měla před kolokviem.
Častokrát jsem ji k sobě zval,
pokojík měl jsem bez předsíně
a v zimě hřál se na komíně.
Nebyl to sice žádný sál
a velkou část ho zabrala
řada knih mistra Nezvala.
Namáčím opět slova v medu,
snad na ta dívčí zápěstí
z těch nitěk deště dneska svedu
hedvábná pouta upléstí.
Pak zatmělo se na hradbách
a hrozí bouře. Oblak tmavý
válel se kdesi nad Zbraslaví,
smál jsem se, dívka měla strach.
Zanedlouho pak na plynu
chystám studentskou hostinu,
čaj, vajíčka a olejovky.
To nestálo by za zmínku,
však na počest té filosofky
otvírám láhev ryzlinku.
— Podívejte se na odstín
té šťávy: hraje do úsměvu.
Je z Žernosek. Takovou révu
má Rakousko jen, země vín.
Nepřipomíná vám ten třpyt
barvu, již má váš igelit?
Píji jen vína dobrých značek.
To byla ovšem tenkrát lež;
usrkla trochu jako ptáček,
pak napila se a já též.
Ač jejím očím slušel smích
a nožkám tanec, hlasem vdovy
vykládala mi o Kantovi
a jeho slavné Ding an sich.

Na prsou se jí napíná
chvilkami něžná tkanina
a něco hezkého vždy slíbí.
Nevím, kdo dnes mi zabráni,
hledím-li vzrušen na záhyby,
shrnout ji kadeř se skrání.
Vlas měla krásný, zlatistý
a dlouhý jako v bibli Marta.
Tehdy jsem žálil na Herbarta,
když četla, vlál jí nad listy.
Studovala-li reály,
chodila pozdě na valy.
Kanta i všechny jeho žáky
proklínám v duchu ze všech sil.
Nalévám sobě a jí taky,
pozorně, abych nepřelil.
Však zprvu odmítala pít.
Cítoval jsem ji Epikura:
béz révy život byl by chmura,
pít víno, to je šťasten být.
To řekl sic, však o lásce
ne o víně. V té otázce
vědu jsem bral na lehké váhy.
Povzbuzen klamným citátem,
otvírám druhou bez rozvahy
a nalévám jí obratem.
Májový večer na zemi
jako by snímal s věcí tíhu.
Kdepak jste hvězdy, svítě mi.
Ruka se octla u výstřihu.
Špendlíček. Ach, ten ohava.
To nic, jen krůpěj krvavá
po prstě stéká. Hlavu nazad
zavírá oči. Kdybych moh
ty neodbytné ruce svázat,
aby byly jak ruce soch.
A švadleny ty dobračky,
porozumění by mít měly.
Prsty se dlouho pokoušely
o patentky a o háčky.
Výmluvnost je však velký dar,
mluvil jsem jako Abelard.
Ptal jsem se, zda zná jeho dílo,
chtěje řeč svěsti na téma

* Autor žije v ČSR.

lásky a ctnosti. Komu bilo
víc srdce? Stejně oběma.
Však stačila jen vteřina,
vyklouzla z rukou a v tom mžiku
plášť skrývá ji až ke kotníku
a chvatně si ho zapíná.
Skrývá ji? Ach ne, neskrývá,
probleskuje pleť zřívá.
Okouzlen vzhlížím k Afrodítě.
Však tato krásná bohyně
zjevila se mi v igelitě
skrčena v koutku u skříně.
Opřena o zeď brání hrad
své krásy a je bez přilbice.
Už vím, proč někdy dívky spíce,
mohou se v spánku usmívat.
Průhledným pláštěm zastřena,
tiskne si k sobě kolena.
Mít křídla, křídly bránila by
své srdce. Jako nad srázem
jsem váhal chvíli, chtěje, aby
ten obraz zůstal obrazem.
A díval jsem se zpovzdálí,
strach máje, že vše zmizí vbrzku,
až sáhne ruka do paprsků,
které ten obraz utkaly.
Vonělo to tam víc než předtím,
Ne, tuhle krásu neznesvětím
a zaprášené čtyři stěny
hned vedle schodů na půdu
viděly zrak můj okouzlený

a vešly do mých osudů.
Však přece jsem se dozvěděl
s kým o svou něhu květ se dělí,
kde včely kořist poztrácely
a odkud broskev má svůj pel.
Sevřel jsem jako náhodou
chomáček zlata pod vodou,
tak snadno jsem jej zakryl dlaní.
A padal tváří do krásy.
Děšť polibků se snesl na ni.
Co bez pláště by počla si?
Večer je chladno, prokřehly
rozkvetlé pruty starých hlohů.
Chci pomoci jí, cožpak mohu.
Tu bluzku zítra přežehlí.
Vlas sčesává si za ouška,
těším ji: zkouška — nezkouška.
Však večer doma něco poví,
snad výmluvu si najde už.
Objemnou knížku o Kantovi
zapomněla si. A pak růž.
— To víno. Vzdechla nad klikou,
když odcházela před desátou.
Jdu s ní a s duší rozevlátou
vracím se domů oklikou.
— To víno, říkám, pohladiv
po hrdle láhev. Ne jak dřív,
ten dotek něžnější byl, tišší.
Bylo mi smutno, že jsem sám,
a roztouženě rtěnkou píši
na okno její monogram.

Prof. Dr. Felix Mikula (Mnichov)

Co je člověk

(Dokončení z minulého čísla)

Podívejme se ještě jednou na člověka, zatíženého přirozeností, v začátečním stadiu „nehotovosti“, kdy jsou všichni lidé stejní.

Chceme-li o člověku ještě „syrově přirozeném“ promluvit „přirozeně“, bez abstraktních formulací, musíme mluvit spíše se soucitem než s opovržením. Vždyť v okamžiku, ve kterém si kdokoliv z nás poprvé uvědomil „já jsem já“, už bylo toto „já“ hotovou skutečností. Museli jsme vzít na vědomí a vložit na bedra zodpovědnosti onu „složeninu nebe a bahna“ tak, jak ležela před prvním duchovním pohledem. Z tohoto prvního setkání s naším „já“ zrodila se nekonečná, takřka sysifovská práce na naší vlastní substanci. Nikdy jsme nebyli valně spokojeni s jejím přítomným stavem.

V dětství chtěli jsme být jako dospělí. Učili jsme se s námahou chodit, zvedali jsme těžké věci, pletli jsme se dospělým do práce a do řeči.

První nespokojnost s vlastní slabostí člověku už nepřejde nikdy.

Dokud je člověk nad svojí slabostí „smutný“, je na dobré cestě. Není moci, která by ho mohla přinutit, aby se své slabosti dobrovolně poddal, aby se v „bahnitě“ polovici ztratil celý. Hůře je s tím, kdo začne se svou slabostí obchodovat. Rovněž si pak zarážkuje: „Každý člověk je v jádře nemrava. Jenom někdo navenek dělá, že není, a jiný ne.“ Připraví si tak závěr: Když je rozdíl tak malý, proč nedělat i navenek věci, které se jinak nedělají, a proč také o nich nepsát?

Viděli jsme a ještě uvidíme: „Dělat navenek jinak“, t. j. proti hlasu nižšího „já“, může znamenat rozdíl důkladný. Také se to jen tak nepovede. Někdy je to výkon skoro nadlidský. Předpokládá to bohatou rezervu vnitřních sil, nastřádanou cvičením charakteru radikální proměnu vnitřního „nemravného“ jádra.

Škvorecký degradoval člověka všeobecně proto, že mu ušel rozdíl mezi „mravným“ a „nemravným“. Jde jinak o pojmy dosti běžné a v praktickém životě důležité. Nelze přece tak lehko pojmenovat někoho „nemrava“.

Společně vášně, pudy a jiné mohutnosti „nižší přirozenosti“, které měl autor na mysli, nedělají z člověka sice anděla, ale „nemravu“ také ne. Nemravnost je až v jejich — zneužití. Kdo jich používá pro jejich přirozený účel, jedná podle správné normy, „mravu“, tudíž mravně. Kdo se o účel nestará anebo se od něho vzdaluje, jedná „nemravně“. Mysleme na hladného člověka, který se sytí tak, že si ublíží na zdraví.

Tedy znovu: Všichni lidé jsou stejní, pokud se díváme na složení jejich přirozenosti před činností. Značné rozdíly však vznikají, jakmile lidé připustí odpočívající mohutnosti k slovu. Není přece jedno, zdá nás rozčilený člověk kopne anebo nekopne.

Škvorecký vypočítavě přehlédl také rozdíl mezi „přetvařovat se“ a „přetvářet se“, čili přemáhat, vychovávat se.

Vysvětleme si tento rozdíl na vášni zvané „hněv“.

Tvrdí-li někdo do očí jasnou lež, pocítí nelibost člověk každý. V tomto stadiu jsou ještě lidé stejní. Pokud jde o jejich vnější reakci, jsou tu zhruba tři možnosti. První člověk lháře prostě kopne. Nepřetvařuje se, ale ani nepřemáhá. Taková „upřímnost“ vnějšího projevu mu není ke cti. Jaký by to byl život, kdyby všichni lidé projevovali rozčilení tak vulgárně? — Druhý člověk lháře fysicky neinsultuje, ale hněvu se nezřekne. Přikryje jej klidem jen proto, aby si jej mohl ve vhodné chvíli „vylít“. Tento člověk se pouze přetvařoval. — Třetí člověk si při prvním hnutí spravedlivého hněvu hned uvědomí nesmyslnost prudké vnější reakce. Zbaví se hněvu tím, že začne myslet na něco jiného, nebo vzbudí v sobě soucit s mravní ubohostí lháře a přemýšlí o pomoci. Tento člověk se rozhodně „nepřetvařoval“. Byl soulad mezi jeho „tvůří“ a nitrem. Také neskonale převýšil dva první. Není přece totéž být otrokem anebo pánem „vášně“.

V čem je vůbec hodnota a půvab velké osobnosti, velkého charakteru? Je zbudovaný na těchže základech, na kterých jiný člověk zůstane ničím anebo klesne na „ničemu“. „Virtus in infirmitate perficitur.“ Ctnost, mravní

síla, buduje se těžkým a vytrvalým zápolením se slabostí. „Kamenná socha nemůže být ctnostná“ (Augustin Aurelius). Nemá poklesků, ale ani vítězství nad slabostí. — Mezi primitivem a člověkem ušlechtilým, ač jsou oba z téže „materie“, je podobný rozdíl jako mezi železnou rudou a ocelovým perem v hodinách. Tento rozdíl také není malicherný a nevznikl snadno a rychle.

Konkrétně nazval Škvorecký každého člověka stejným „nemravou“ proto, protože každý normální člověk pocituje přibližně stejně „jsem muž“ nebo „jsem žena“. Na vyjasnění omylu aplikujeme zde už uvedenou zásadu. Podle ní se někdo může stát „nemravou“ až pozitivním zneužitím pohlavního pudu. Hlad je zdravým voláním, aby člověk jídlem tělesnou schránku zrestauroval, ne zničil. Hlas pohlaví má přivést k tomu, aby mezi dvěma lidmi vzniklo ušlechtilé a účinné přátelství a nové zdárné potomstvo. Přetváří se ten, kdo tvrdí, že pohlavní pud vůbec necítí.

Toto všechno musel autor přehlédnout, aby se pojistil, až bude popisovat svou touhu po „Ireně“. Plní tím celou knihu. Činí to naturalisticky, ne však úplně bez oné nenáviděné přetvářky. Úplně bez přetvářky byl by svou náklonnost k Ireně a řadě jiných dívek vyznal asi takto: Nemiluji tebe, nýbrž spíše sám sebe. Tebe potřebuji pouze jako nástroj vlastní „žádostivosti“, s kterou si nevím rady.

Rovněž titul „Zbabělci“ vznikl alespoň částečně tak, že autor neměl dost jasný pojem o statečnosti.

Statečný není ten, kdo je zalíben do vlastního zničení anebo vůbec nepocituje strach. „Jen blázen se nebojí“, hovoří Schiller. Jen pošetilý člověk se postaví s holýma rukama proti lokomotivě, dělu, bombě. Podobnou bezmocnost cítí každý civil, obklopen rodinnou a civilní atmosférou, vůči cvičeným a otrlým válečníkům s automaty. Skupiny květnových povstalců v civilu nevyjímaly se před hrstkou ozbrojených Němců o nic směšněji než na př. padesát zaměstnanců v bance, kteří zvednou ruce před dvěma ozbrojenými bandity a vydají jim všechno. Tak vypadá normální život.

*

S nedostatkem abstraktního myšlení souvisí poněkud nepříjemně nápadná zvláštnost povahy formální. Jsou to výrazy, které existují i v jiných jazycích, ale na veřejnost se s nimi nechodí. Dvakrát překročil Škvorecký natolik linii obecného vkusu, že výrazy musel ztlumit alespoň nečeskou formou.

Drastickými výrazy snad chtěl rovněž prosazovat proti „přetvářce“ to, co je „skutečné“ a „přirozené“.

Hodně lidí jmenuje „přirozeným“ to, po čem volá a co „provádí nižší polovice lidské substance“. Většině tato filosofie pomine, když se ožení a nastanou jim vážné povinnosti. — Skutečnost však vypadá takto:

Přirozenost člověka je složena z části duchovní a tělesné. Přirozené pro člověka je, aby „duch rozkazoval tělu“.

Hygiena a řekněme ohleduplnost jsou pro lidi rovněž něčím přirozeným, ne pouze přetvářkou. Toalety jsou zařízením „přirozeným“. Jestli jsou však odděleny od obytných místností, není to „přetvářka“, nýbrž docela „přirozený ohled na člověka“. Výrazy, které dptěrným způsobem v nevhodné chvíli vnucují představu záchodů, nejsou „přirozené“, protože vzbu-

zuji „přirozenou nelibost“. Toto uznávají i mladí lidé. Důvod, proč jejich konverzace oplývá hrubostmi, je jinde. Chtějí dokázat, že už nejsou děti, že se nebojí jít „proti všem“. Silné výrazy jsou snad nejčastějším a nej-pohodlnějším prostředkem, kterým dospívající dokumentují „mužnost“.

Škvorecký sotva počítal s tím, že celou záplavou silných výrazů způsobí nějaké osvěžení nálady ve své románové skladbě. Lidi rozesměje pouze nečekaná výjimka pravidla, pokud nepůsobí ani škodu ani bolest. V tom je podstata každého vtipu.

*

Autor „Zbabělců“ chtěl lidi kolem sebe, i ve dnech vlastnění, popsat tak, jací byli doopravdy. Jaké pak vyrábění mytů v době, která už vyrábí luniky. Autor dost jasně naznačil, že jiní lidé též nejsou lepší než kostelečtí. Chtěl tedy poskytnout holou a věrnou skutečnost. Čtenář ať si s ní dělá, co chce.

Přesto se znovu domníváme, že autor chtěl na společnost i žalovat. Ličil ji nejen nepříznivě, nýbrž i nevlídně. Dokazuje to už morální predikát „Zbabělci“, který si vysloužili Kostelečtí ve dnech revoluce. Vysloužili si jej proto, protože nebyli v očích autora na výši ani předtím ani potom.

Ne, autor nerezignuje před skutečností. Touží — poněkud nedůsledně — po člověku „lepší“, který se dovede za nižší instinkty stydět a jednat v rozporu s nimi. Jednoho „lepšího člověka-revolucionáře“ Kostelec nakonec poskytl. Autor ho znal dobře; byl to „on sám“.

Prekvapení čteme, že mladý autor opovrhl oslavami hrdinů ještě dřív, než mohl vidět jejich malichernost. Když se mu, v spolupráci s kamarádem, podařilo zničit nepřátelský tank, ozvala se v něm taková touha po skromnosti, že si k vůli ní i zalhal. Udal nepravé jméno i adresu, aby zůstal se svým hrdinstvím v anonymitě. Freudovské klíše „abych udělal dojem na lrenu“, které bylo doposud nervus rerum všeho, co podnikal, ztratilo najednou platnost.

Podle autora bylo jeho jednání vlastně „přetvářkou“. V každém člověku, už v dítěti, je uložena silná touha po uplatnění a uznání. Byla i v něm. Ještě před třemi dny dal se vyfotit s kulometem, aby se dostal do výkladu a zaimponoval lreně. Podle vlastního definování člověka byl najednou jediným v Kostelci, který „se dělal navenek jiným než byl uvnitř“.

My jsem ochotni posoudit jeho jednání příznivěji. Lhát ovšem mladý hrdina neměl ani z čistého a nezištného vlastnictví. Mohl raději ostatním v Kostelci ukázat, jak způsobně se dovede chovat mladý hrdina při oslavách, které jsou v lidské společnosti rovněž jakousi „přirozenou“ nezbytností. Jinak bychom jeho touhu po „lepší člověku“ jen chválili. Vždyť potlačení chorobné touhy po nejnápadnějším místě v společnosti je — tak jako každá vnitřní askese — pokusem vyspělejšího ducha vymanit se z vnitřní prostřednosti. Touha dostat se ven z pout malichernosti bývá velkým duchům tak „přirozená“ jako je u dítěte přirozená touha dostat se ven z plénky.

Neříkáme, že je obraz „lepšího člověka“ u Škvoreckého převědčivý, ač jde o autoportrét. Může v malém městě někdo vážně chtít, aby ojedinelý úspěch mladého hrdiny zůstal navždy utajen? Udání nepravého jména sotva pomůže, je-li u toho kamarád. Rozumně musel předvídat: Až slav-

nostní řečník vzdá čest dvěma nejúspěšnějším a neznámým mladíkům, cestou vylučovací se na ně přijde, dostanou se na podium a půvab jejich hrdinství bude ještě umocněn půvabem skromnosti. — Trochu tedy mladého hrdinu podezříváme, že na oslavy osvobození zanevřel až post factum (odkud mohl mít mladý člověk předem tak solidní představu o oslavách toho druhu?), protože se na něho nedostala spravedlivá porce. Odlišil se přece od ostatních hned první den revoluce, když ho — vzdorovitěho — odváděli Němci na výslech před ustrašenými zraky Lreny a jiných; pak byla po ruce jeho fotografie s kulometem; s trochou námahy mohli také objevit neznámé ničitele tanku a jejich úspěch správně ocenit.

*

Spisovatelský talent je hodnota, která nemusí kráčet ruku v ruce se správnou ideologií. Naše připomínky nechtějí upírat autorovi „Zbabělců“ skutečný spisovatelský talent, včetně odvahy, samostatnosti a originality. Kde byl ovšem originální nad své síly vypsál věci a použil výrazů, které tuto jeho knihu sotva připustí mezi literaturu trvalé a všeobecné hodnoty — mezi literaturu světovou.

Jaroslav Dresler (Mnichov)

Dvakrát bienále

Léto 1958. — V Benátkách jsme našli ztracený čas. Před čs. pavilonem, postaveným za první republiky, vítá návštěvníka vlajka a velký státní znak s heslem Jiřího z Poděbrad „Pravda vítězí“, které dal republice do vinku TGM. A již z dálky z parku spatřujeme na čestné čelné stěně uvnitř pavilonu novou velkou variantu Kleopatry od Jana Zrzavého. Má provokativní červeň těla a jedovatou zeleň pozadí. Zrzavý ji dokončil před rokem, ale na jejím pojetí prý pracoval téměř půl století. První Kleopatru, dříve v soukromé sbírce v Brně, měla leonardovský šerosvit ze stupnice hnědí. Na tomto novém obraze barvy září skoro v plné, nelomené síle a burcují smysly. Je to týž obraz, proti němuž nedávno zaútočila Tvorba jako proti výlupku formalismu a dekadence. Zde, v Benátkách, má však první místo a je takřka lákadlem pro návštěvníky, kteří jdou kolem. Výstava je obrovská a mnozí by se do čs. pavilonu třeba vůbec nedostali. Na ty má působit jako znamenitá visitka právě Zrzavého dílo, doma pomlouvané, ale v cizině stavěné do přední řady. Dvoukolejnost komunistické kulturní politiky: jinak pro export, jinak pro domov. Doma je Zrzavý v očích dogmatiků téměř uměleckým záškodníkem. V exportní monografii Dalibora Plichty „Realista vnitřního pohledu“ (v originále „Realist der inneren Sicht“, Artia, Praha 1958) je však představován jako výtvarník evropského významu. Se zadostiučiněním cituje autor slova Gioria de Chirica z roku

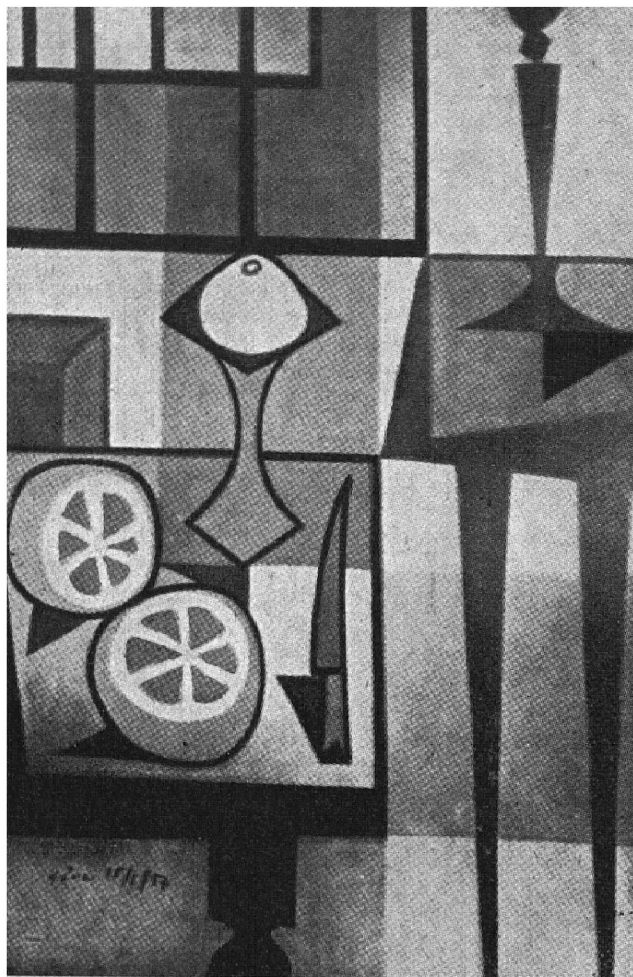
1934: „Po Odilonu Redonovi, Munchovi a Rousseauovi dal Jan Zrzavý duchovní malbě mocný a nezapomenutelný impuls.“ A humoristický aspekt: Zrzavý se ostatně už odedávna podepisoval pro export „Zerzavý“. Zůstaňme u filologie. Oficiální italský název zní „la biennale di Venezia“ nebo „biennale internazionale d'arte“. Pravidla českého pravopisu z roku 1957: „bienále stří; bienální“.

V čs. bienálním paviloně není ani stopy po socialistickém realismu. Z katalogu se nedovídáme, který výtvarník dostal státní cenu Klementa Gottwalda, zato však je na výstavě výrazně uvedeno, že slovenský grafik Ernest Zmeták dostal cenu mezinárodního institutu liturgického umění a že jiný výtvarník byl odměněn cenou z amerického soukromého fondu. Tak se tedy měří dvojím centimetrem před a za oponou.

Našli jsme ztracený čas. Platí to doslova i přeneseně. I když výstava zahrnuje díla, dokončená roku 1957, jakoby se pro ni historie zastavila už roku 1938. Každý západní kritik a teoretik by tyto obrazy a sochy, kdyby neměl katalog a nedíval se na datování výtvarníka, situoval do dvaceti let mezi dvěma světovými válkami. Je to pokračování v tradicích první republiky. Nikdo nenašel ještě nic lepšího. Bohumír Dvorský za posledních deset let zpevnil strukturu obrazu, dobral se monumentální kompozice krajiny a dal svému skvrnovitému impresionismu promyšlený řád zralých let. Ani on však nepřekračuje nebo nerozšiřuje umělecký prostor, který zabraly generace první republiky. Také u Karla Černého, patrně nejnadanějšího výtvarníka střední generace, se vývoj pohybuje v kruhu. Jeho barvy prosvětlyly a poněkud artistní pojetí obrazu z let protektorátu vystřídal láskyplný, realističtější poměr k věcem a k lidskému světu. Ani on však nedělá ani víc ani méně, než že osobitým způsobem pokračuje v pojetí svého hlavního učitele, Bohumila Kubišty, zemřelého po první světové válce.

Nynější sovětský pavilon v Benátkách dal postavit ruský car roku 1914. Je to zaprášený sádrový model dorty, s věžičkami a ornamentikou, s kudlinkami a byzantinismem. Náměty výstavy: kolchozníci, čtoucí usnesení ÚV KS SSSR, rudoarmějci, stavby komunismu, vousatí klasikové marx-leninismu, traktory a tak napořád dokola. Ztrnulý, mrazivý, panoptikální výraz. Při pohledu na toto umění se má divákovi zastavit krev a dech. Technika, rozměry a fotografický naturalismus ho mají ohromit. Místo toho nudí. Tu a tam, zejména u výtvarníků z neruských oblastí, se barva inspiruje na ikonách, lidových výšivkách a keramice, začíná svítit, přestává popisovat, vytváří. Svítání nového dne je v sovětském výtvarném umění ještě daleko. Ale první příznaky se objevují. Hvězdy socialistického realismu blednou. — Na druhém nulovém pólu současného malířství a sochařství je umění abstraktní. Je rovněž bezvýhodné, mění se v ornament, samoúčelnou ozdůbku. Některé národní pavilony se podobají výstavě tapet. Jakobyste navštívili malíře pokojů, když si chcete ve vzorníku vybrat novou výzdobu bytu. Jiný pavilon se podobá kolekci předsádek do knih. A zase jinde jakoby běželo o surrealistické žertíky: tak známý výtvarník sešil na stroji starou pytlovinu, podepsal ji a zarámoval. Druhý polepil plochu obrazu plátky překližky. Třetí prostě okopíroval vlajku své země. Čtvrtý nacákal na plátno náhodně barvy a neméně náhodně je rozetřel houbou. Experimenty tohoto druhu, když jdou do tisíců, už nevzbuzují ani úsměv. Edison dal

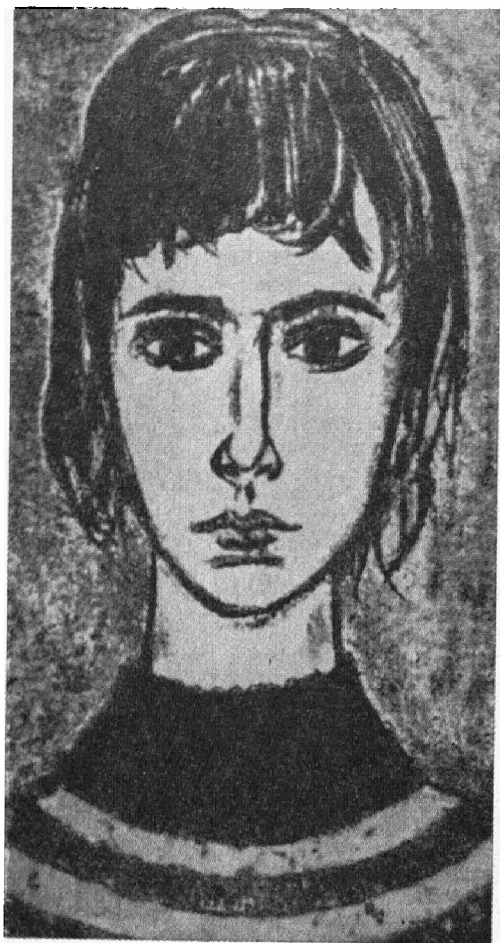
Ukázky prací čs. výtvarníků, které reprodukuje, nejsou z biennale. Zvolili jsme je jako příklady mezních situací, které čs. umění v uplynulých letech smělo, anebo se odvážilo zobrazit. Tyto práce byly uveřejněny v čs. tisku v letech 1958—1960 (viz také stranu 66).

Libor Fára, „Zátěži s grapefruity“, olej

Vladimír Tesař, „Děšť“, dřevoryt

Václav Menčík,
„Alexandra“, olej

Jindřich Wigelus, „Matka“, pálená hlína

světu hotovou žárovku. Nepřišlo mu na mysl, že by měl veřejnost seznamovat s desetitisíci předběžných nezdařených pokusů, které byly nutné, aby zazářilo elektrické světlo.

*

Dva roky později. — Na nádraží ve Veroně se probírám čerstvými dojmy. Výstava z roku 1958 vzbuzovala proto respekt, i když nepřinášela v podstatě nic nového, že v ní bylo něco, čeho si F. X. Šalda tolik cenil třeba na Jiránkovi: přímočarost, důslednost, věrnost sobě, řád, krátce charakter. Čs. výstava 1960 je jiná, plná kompromisů a politických ohledů. Je to všeobecná, která má uspokojit každého. Nenašel by v ní však zalíbení ani příslovečný Ladislav Štoll, ani nepředpojatý umělecký kritik. Korouhvička na báni ukazuje, jaké vanou větry. Čs. výstava v Benátkách znovu dokládá, že u nás zase věje studený vítr východní. I když se pořadatel, Jiří Kotlík, v katalogu dovolává toho, že jeden z vystavujících, Richard Wiesner, patří k t. zv. pařížské škole, expozice klade důraz na socialistický realismus v pojetí Josefa Lieslera, Josefa Brože a dalších. Je pravda, že u nás socialistický realismus nenabyl nikdy tak absurdních forem, jako v umění sovětském, nicméně právě letošní čs. výstava ukazuje, že pokus o syntézu západních a východních výtvarných názorů a metod je ilusorní. Voda se nesnese s ohněm a socialistický realismus s moderním uměním. Stejně selhali komunističtí malíři ve Francii a v Itálii, kteří se upsali socialistickému realismu. Je to brzda a ne motor.

Zajímavější je čs. grafika, zastoupená Tesařem, Hruškou, Klimem a Dúbravcem. Všichni projevují velkou technickou zručnost, řemeslnou dovednost a uměleckou poučenost. Opět komunisté vybírají úroky z kapitálu, který uložila první republika a její znamenité grafické školství. Kladné stopy dnešního režimu v našem výtvarném umění hledáme marně. Komunismus nedává výtvarným umělcům ani příležitost k řešení velkých monumentálních úkolů, jak o tom snily celé generace moderních malířů. Také v sovětském paviloně nenacházíme monumentální umění, nýbrž pohlednice, zvětšené na nepřiměřené formáty o několika čtverečních metrech. Jako pod mikroskopem vynikají pak všechny vady této v podstatě titěrné, vyštěňkované, zánrové malby. Mluvit ve výtvarném umění o sovětských vzorech, znamená hlásat restauraci nejreakčnějších uměleckých směrů minulého století. V čs. pavilonu jsou letos práce osmi výtvarníků: kromě čtyř grafiků ještě malířů Brože, Horníka, Lieslera a Wiesnera. Není to výběr ani reprezentativní, ani charakteristický. Jako za stalinismu, i dnes jsou pro čs. výtvarnictví a pro budoucnost našeho malířství důležitější umělci, kteří se uchýlili do ústraní, aby tam, vzdálení ideologie, pracovali důsledně na svém programu. Za tuto činnost se nedávají státní ceny ani tituly. Pro vývoj a tvorbu národního charakteru je však takové umění, byť zatím nesmí mít obecenstvo, důležitější, než masová produkce stranické propagandy. Zde se tříbí a rýžují charaktery, tady, ve skrytu, bez nároků na odměnu, se připravuje lepší budoucnost. Před dvěma lety jsme drželi palec vystavujícím. Letos, na 30. bienále, naše sympatie platí už zase těm, kterým není dovoleno vystavovat, protože čs. pořadatelé usoudili, že kompromis je příkazem dne. Tento postoj, i když snad lidsky vysvětlitelný nebo omluvi-

telný, sotva váží v umění. Kompromisní je vždy jen zkomírající akademismus.

Nemožnost naroubování socialistického realismu na moderní umění prokázal i tak velký malíř, jako je Picasso, který v mnoha jiných případech vyvrátil nejrůznější apriorní teoretické poučky. Dokud mu politický námět byl jen záminkou k autonomní výtvarné meditaci, vytvořil dílo nesporných kvalit v Guernice. Jakmile začal politické teze ilustrovat, jako to udělal ve svém protiamerickém Masakru na Koreji, jiném svém pokusu o monumentální politickou malbu, nebezpečně se přiblížil barvotisku, frázi a akademismu. Vraťme se však na bienále: Co nejvíc zaráží na sovětském pavilonu, je okolnost, že se sovětské malířství vůbec nevyvíjí, ani nemění. Všechno, co vidíme letos, známe už ve variantách z pražské výstavy sovětského umění, pořádané před pučem, z dřívějších bienále i ze sovětského pavilonu na světové výstavě v Bruselu. Oficiální sovětské umění je mrtvé, bez vývoje, bez cílů, bez tvůrčího poměru ke skutečnosti, bez aktivního poměru k minulosti. Je mimo čas a prostor, bez vztahu k divákovi, bez logické souvislosti s architekturou a prostředím. Je málo tvůrčích oborů, v kterých by Sovětský svaz tak bezvýhradně zklamal. Za touto oficiální fasádou existuje však ještě jiné sovětské umění. Západní novináři a turisté viděli v posledních měsících v zákulisí Moskvy řadu moderních, nyní v Sovětském svazu malovaných obrazů. Část těchto prací v létě reprodukoval časopis Life. Jednoho dne se toto zdravé jádro sovětského umění nesporně prosadí. V dnešní linii nelze pokračovat do nekonečna.

Abstraktní umění: bylo ho letos v Benátkách méně, příklady byly lépe volené. A figurativní umění získalo posice, jakoby mu plodná diskuse s abstraktivisty dávala novou tvůrčí mizu. Jádrem bienále byla velká výstava k padesátiletí futurismu. Protože tam byli i výtvarníci, na které měl futurismus podle názorů italských pořadatelů vliv, jako kubisté, patřil by sem tím spíše Bohumil Kubišta ze svého futuristického období. Jak Sovětský svaz, tak ani Československo však futuristickou výstavu neobeslaly. — Pozoruhodná byla letos v Benátkách účast malých a probouzejících se národů, Ceylonu, Israele a mnoha dalších. Tyto národy si zřejmě uvědomují, že zdravé a kvetoucí výtvarné umění není zbytečný statek, luxus, bez něhož se lze obejít, ale že je to naopak nezbytná součást národní kultury, bez níž žádná společnost nemůže žít zdravým, mravním a tvůrčím duchovním životem. Právě proto vyvíjejí skoro všechny tyto národy i na výtvarném poli velké úsilí, aby nezůstávaly pozadu za ostatním světem. Moderní umění se tak stává zřetelným esperantem, které sbližuje země všech světadílů. Je ke škodě našeho umění, že se této světové diskuse nesmí zúčastnit způsobem, který by odpovídal dosavadnímu vývoji našeho umění, naší mentalitě a našemu charakteru, ale že musí jako provazolezec balancovat po cizí politické generální linii. Přes všechno, co se stalo, naše kultura však dosud patří k západu. Jde o to, tuto posici obhájit. Není to ztracená varta.

Swing from Paris

Usadili jsme se v malém městě. Od železniční stanice to byly tři kilometry k prvnímu stavení, to jest ke hřbitovu. Na dva, tři bohatší sedláky a jejich rodiny čekávaly u nádraží bryčky, do kterých obvykle byli zapřaženi dva hřebci s koženou čabrákou, podšitou plstí; na jircháře, na místní fotbalisty, vracející se ze zájezdu, na obchodní cestující a podobné čekávaly dva, někdy všechny tři místní taxíky, bachraté a vysoké, domácně spravované krakusy s nepravidelně vyklepanými, roztrhanými blatníky; na ostatní, pokud nešli pěšky či nepedálovali na kole — které se uschovalo na vlastní odpovědnost v kolně vedle nádražní budovy — čekával u večerního vlaku, o půl osmé, zchátralý autobus. Liknavý šofér a majitel v jedné osobě vždy pečlivě dokouřil cigaretu až do samého konce, vešel ještě na nádraží, zdali se tam nepotlouká nějaký pasažér či nepovaluje poštovní balík, zašel si na slovíčko k přednostovi stanice, vymočil se na příslušném místě a zvolna mířil k autobusu. Stiskl klaksón, ale to ještě nic neznamenalo. Přehodil si brašnu přes rameno a prodával trpělivě čekajícím ženským jízdenky. Běda, neměl-li kdo drobné. I kdyby to byl sám pan farář, neslevil mu to. Brašnu pak pomalu odložil pod své vyvýšené, na cucky roztrhané sedadlo a znovu zatroubil a zapjal motor. To vše trvalo tak dlouho, že dohonil a zaprášil ty nejbystřejší chodce už nedaleko hřbitova. Tato každovečerní, neměnná událost rozvířila na chvíli hladinu městečka. Na chvíli nežli opět vše ztrnulo.

Přirozeně, že se tu odehrávaly i jiné věci, zejména v neděli, kdy přijížděl na příklad truhlářův syn na motocyklu, kdy se někdy odehrával zápas v kopané na místním hřišti, obklopeném prořídými borovicemi, či ve svatojánský večer a na mariánském procesí v srpnu. Taký jednou dostal rychtářův pes vzteklinu; později se ukázalo — když psa oddělali —, že to byl planý poplach, že to vzteklinu nebyla; taky utekla jedna děvečka, zaslíbená chasníkovi, onoho času ve vojenském, se známým podomním obchodníkem, svého stavu vdovcem, který by mohl být jejím otcem, taky přijel jednou pojízdný biograf a pojízdná knihovna, ale to vše bylo tak výjimečné, že jen zdůrazňovalo celoroční klid malého města, lépe řečeno velké vesnice, kde jsme se usadili.

Je jisté, že i my, když jsme sem přitáhli, jsme se stali takovou výjimečností, a to hned z několika příčin: že jsme nebyli odsud, že jsme byli z daleka, ba, z ciziny, které se zde povšechně říkalo Francie, že jsme neměli zdánlivě žádné zaměstnání, žádné řemeslo, ale také ne mnoho peněz jako ti, kteří nemusí žít ze své práce. Nicméně v době našeho příchodu jsme neměli dostatečně znalostí a, jak to říci, duchapřítomnosti, tuto vzrušenou epizodu, již jsme byli příčinou i středem, také vychutnat jak náleží.

Od té doby uplynul málem rok. Znali jsme již všechny obyvatele a jejich drobné historky a osudy; tak jsme se sžili, že nám je ani nikdo nemusil vyprávět, abychom je rozpoznali. Během té doby jsme se rozjeli do města, vzdáleného přes hodinu jízdy vlakem, všeho všudy třikrát, vždy jen na-

rychlo. Jednou jsme dali očkovat děti, jednou jsem jel sám — vyřídit neodkladnou úřední záležitost, a po třetí jsme nechali děti doma, chodili jsme ulicemi s výklady, sedli jsme si pak do kavárny, z kavárny jsme se přestěhovali do nejelegantnější cukrárny, nakoupili jsme ještě nějaké zbytečnosti, povečeřeli jsme ve vykachlikované restauraci naproti divadlu — jeden stůl byl obsazen zřejmě herci, byli rusí — a pak jsme šli na koncert. Přespali jsme u známých a odjeli ranním vlakem, pravda, jinou linkou — z nádraží jsme se musili kodrkat přes deset kilometrů nájemním autem — jen abychom nemusili ve městě čekat až do večera, na obvyklý vlak. Tak jsme odvykli městskému ruchu a rytmu. Jestliže se nám někdy na vesnické samotě zastesklo po dlažbě dlouhých tříd, bylo příjemnější si stýskat nežli konfrontovat nostalgii se skutečností.

Byli jsme tedy na večeru městské filharmonie. Koncert přispěl k našemu celkovému rozčarování z městské oázy; hudba učí trpělivosti, ale ne tímto způsobem provozovaná. Místní „maestro“, řekněme spíše kapelník, marně pohazoval křtící dozadu; nepřesvědčil nás o Brahmově 2. koncertu, v jeho Beethovenově Páté jsme se doslova nevyznali, Villa-Lobos vyzněl jak z hudebního kiosku v lázních a konečně Chačaturjanův „Mečový tanec“, kterým pořad měl dynamicky končit, se podobal vojenské kutálce pro rekruty, což je pojetí značně původní, kdyby hudebníci, z radosti, že už se blíží konec, nehráli tak hlučně falešně. Měli jsme totiž doma v našem městečku slušný počet dobrých desek s Furtwänglerem, Carl Schurichem, Ansermetem, Bruno Walterem, Markevičem, a srovnání dopadlo katastrofálním způsobem v neprospěch přímého poslechu v městě. Ševče, drž se svého kopyta a melomane své sbírky!

Pouštěli jsme tedy dál, ještě s větším potěšením než doposud, gramofonové desky všech rozměrů a otáček, které byly v našem vlastnictví, ale jež nebylo, žel, s kým ve vesnici vyměňovat. Hráli jsme, když padaly dlouhé večery na babí zob za humny a na mečiky v naší zahradě; hráli jsme, když střemchy bolavě voněly. Hráli jsme někdy i dopoledne a mezi jednotlivými větami byla slyšet hrbatá singrovka ze sousedství.

S doznáním již nelze meškat ani minutu. Jirchářův syn jeť svědkem, že jsme nehráli jen ušlechtilou hudbu, ale také jazz. Jazz totiž přitahoval jirchářova synka, páchnoucího usněmi, pod naše okna; byl naší první zdejší upřímnou známostí, naším prvním průvodcem hlubinami městečka, naší spojkou s domorodci. Je jazz nevážný? Je frivolní? Z hudebního stanoviska nestojí za řeč, natož za poslech? Kdysi, v městech a velkoměstech jsme o tom mohli náruživě diskutovat, tady jsme prostě cítili nutnost časem jej poslouchat. Tečka za diskusí.

Zrychleně se začala blížit naše druhá zima. Zimou se zde nazývají nepřetržité, melancholické deště, které prosakují i nejsilnějším zdívm a nejpečlivěji chráněnými kostmi. Líc melancholie doprovázel rub revmatizmu. První lijavce nás začaly dělit od světa ještě o něco intenzivněji než bychom si snad přáli; zejména po našem posledním fiasku ve městě samota nás začala i trochu tížit, snad proto, že byla jediné počestně možná a vlastně definitivní a bez návratky. Ne, nebylo to vážné, ale, jak to vyjádřit? třeba oklikou: objednali jsme si leteckou poštou z Anglie (ale pošťák chodil s dopisy a pro dopisy v tomto psím počasí jen obden) celou levnou sérii

nově přetočených klasických nahrávek — i s Čajkovským — s nejnámějším dirigenty a nejproslulejšími orchestry, a krom toho dobrý tučet jazzových desek. Nikdy předtím jsem se neodvážil koupit tolik jazzového zboží najednou. Byla to zásoba profylaktického léčiva.

Jazzové desky, pro které nebylo zapotřebí psát do Anglie, došly první. Z objednaných chyběl jen Milton Mezz Mezzrow, na jehož "Gone away the blues" a "Really blues" jsme se těšili. Těšili? Slabé slovo v té tišině, do které mohl hromovat svým uskrápnutým hlasem jediný černoch, který se narodil bělochem: „Až si udělám svůj pingl a půjdu, nikdo ať není smutný... Jen ať mě, prosím vás, neházejí do společné jámy, aby zadek nepadl výš než hlava. Vraďte prostě mé tělo do pěkné pece, a až se roztajú, seberte, co zbylo, smíchejte s pryží a vytiskněte gramofonovou desku. Na nálepku jednoduše napište: Mezzrow se vrátil dom. A nahrajte na kotouč "Gone away blues", blues ztraceného, namiřte s deskou do Harlému a věnujte ji nějakému klackovi, který nemá prachy, aby si šel poslechnout pořádný orchestr. Ať si hraje desku, dokud ji neprodře nebo nerozflákne nebo dokud ho neotráví, a pak ať ji teda zahodí do popela, a ať se už o tom nemluví. Zkrátka, udělejte to přesně tak a uvidíte, jak si budu spokojeně medit. Hotovo. Domluveno. Stačí. Blues ztraceného..." — Jak se to nerýmuje s mou adoptovanou vesnicí. Právě tedy proto!

Jednoho Mezzrowa mi sice vypravili, ale místo druhého, který byl k nalezení, mi poslali Django Reinhardta. Kdo by ho neznal, cigána?! Do smrti se nenaučil noty. Nikdy neslyšel hrát o půlnoční z kostela St. Germain de Près svou šerosvitnou mši.

Lilo. Šofér u nádraží nemohl nastartovat autobus, tak měl promočený motor. Široké černé deštníky lomcovaly rukama chodců. Stačilo jen na chvíli otevřít dveře dokořán — nabobtnaly vřhem tak, že je nebylo možné již zcela uzavřít. (Když se nám to stalo loni po prvé, musili jsme je ohablovat.) Cesty byly nepřetržitým deštěm protlučeny na kámen. Ranní mše se nekonala. Hřbety knih se ohýbaly jak ze staniolu, stoh papíru zhadrovatěl, obálky se samy zalepily. Lilo.

Hráli jsme Armstronga, Charlie Parkera, Sidneye Becheta; místo Mezzrowovy černé modřiny jsme spustili Django Reinhardta. S počátku se nám plotna příliš nezamlouvala. Chorus nahrává, ale skutečné sólo nepřichází. Chorus přešlapuje na místě, jako by chtěl svou monotónností vyburcovat, vyštípát velký křik, ten však nepřichází. Kytara trsá, doluje, ale ne hluboko. Ticho, které následuje, nezbourá žádný barák, nerozestoupí žádnou stěnu. A znovu chorus, nenarůstá do žádného většího prostoru, ale je v něm cosi přerývaného, komorně patetického, filtrovaného, sladkohořkého. Skoro humor naruby. Skoro samet. Skoro zátiší, ale draselný papír opodál. Čím jsem déle poslouchal Django Reinhardta, tím nabýval věrohodnosti můj pocit, jako bych s muzikantem podepsal jakýsi pakt o vzájemné pomoci. Lilo jako z konve. Je zbytečné dodávat, že po krátkém čase nečasu jsem znal desku z paměti.

Stalo se to jednoho večera. Přšlo bez oddechu čtvrtý den. Hráli jsme jazzové novinky jirchářovu Franciscovi, který obětavě proplul svými dřeváky, navlečenými přes boty, půl městečka, než se k nám dostal. Hráli jsme jazz, ale měl jsem zprvu i obavy před krátkým spojením, zapnu-li

v prostoru s takovým stavem vlhkostí náš primitivní elektrický gramofon, s nechráněnými vnitřnostmi, s nedbale izolovanými střevy drátů. Hráli jsme taky Django Reinhardta. Francisco jej slyšel po prvé a domníval se, že jsem špatně přehodil rychlost, že jsem nahrávku zpomalením zkarikoval, což jsme vskutku někdy činili k rozboru synkóp či prostě žertem, co to bude dělat... Byl to však autentický Django a to jen Francimu neswingoval v jeho uchu. Byl to však autentický Quintet of the Hot Club of France, který se mu nezdál ani dost starý, aby byl dobrý, ani dost nový, aby byl dobrý: jazzoví fanoušci tomuto zdánlivému paradoxu, kterým lze označit určitý typ milovníků jazzové hudby, dokonale porozumějí. O to se však věru onoho večera nejednalo. Po Reinhardtově a Grappellyho "My sweetu" zazněl z desky potlesk, podle akustiky zřejmě z malého sálu. V tom okamžiku jsem si uvědomil, že právě ten potlesk jsem nikdy předtím, nechci říci neslyšel, ale nezpozoroval. A hned po dalším kousku, po Reinhardtově improvizaci a před tím skvělým "Sweet Georgia Brown" (Bernie, Pinkard, Casey) zmizela, jak se mi zdálo, několikavteřinová pauza a obě skladby spojoval bouřlivý potlesk, dupání nohou, hvízdot, ta pravá atmosféra jam-session, do níž někdo z bezprostřední blízkosti pokašlával, jak z rozpaků. Obrátili jsme desku. Poslech tentokrát proběhl bez incidentu. Tyto tři, čtyři kousky byly očividně nahrány ve studiu. Doposud jsem asi převážně hrál tuto stranu desky.

Chtěl jsem, aby si Francisco lépe povšiml Grappellyho houslí. Hledal jsem v krabici se starými deskami, ještě na 70 obrátek, na Ultrafonkách či to byly desky Vogue?, kde Stéphane Grappelly doprovází samotného Sidneye Becheta, což není maličkost, protože Sidney je utikáček, na vlastní pěst. Náš večerní dýchánek pokračoval. Konečně po desáté přestal líjāk, jen krápalo; mezi ženoucími se mraky se ukázal i měsíc.

Události se odehrávaly rychle. Ať přšelo, ať padaly kroupy, ať víchr vyvracel stromy a rozhazoval tašky se střech, ať zavládl na několik hodin umělý, nepřirozený klid v lůně přírody, skorem každého večera jsem se vracel k desce Django Reinhardta. Nesvěřil jsem se nikomu, že poslouchám a pátrám po tom, co jsem den předtím neslyšel. S obou stran desky postupně mizela úzká, jedinou rýžkou zbrázděná prázdná místa, která oddělovala swingy od blues a obráceně; postupně mizela, což se vždy stalo až při samém hraní, nikoli snad přes noc, jako kdyby naše diamantová jehla měla schopnost rýt a nahrávat, nahrávat zvuky, ostatně nejsoucí nebo neslyšitelné. Záhy jsem se s Django Reinhardtem přímo schovával, ucho nad hladinou desky. Do "Sweet Georgia Brown", o čemž byla již, tuším, řeč, neznámý hluboký hlas namluvil špatnou, ale smyslně jistou frančtinou, úsečnou větu v pařížském žargonu. Zněla: „Vykašlu se na to!“ Necelý týden později též hlas překryl další akord: „Vykašlu se na to! Nic mě netěší!“ A hudba znovu spustila jakoby nic. Pozitíř, když hudební část skončila, bylo lze zaslechnout stejným hlasem, ale jako z dálky: „Nic mě opravdu netěší.“ Po technické stránce dlužno současně dodat, že vlastně hudba pod slovy nikdy nezmizela docela, zůstávala jakousi ztišenou hudební kulisou, znamenitě zeslabovanou a zesilovanou. Hudba snížila svůj potenciál, „shantovala“, přesně, nenásilně, zatím co se na zlomek vteřiny přesně vynořil sytý hlas. Hlas dohovořil a hudba znovu vyplula,

znovu zdůraznila naplno svůj rytmus. Nebylo mrtvého místa, nebylo kritického bodu; po této stránce dobrá práce.

Brzy se hlas objevil i v jiných skladbách téže desky, i posléze na její opačné straně. Vedl si celkem stále svou, co řekl, nikdy nezmizelo, neproměnilo se, jen dodával. Vše, co vyjadřoval, vycházelo z negativní zkušenosti. „Vykašlu se... netěší mě... nebylo to docela tak... do smrti nic nesečeš...“, k čemuž hned při dalším hraní, v rozpětí několika minut, dodal: „...a nespočítáš!“ Hudby se z desky ozývalo stále méně, za každým třetím akordem byla přerušována, přerýval ji dlouhý, nesouvislý monolog, který však nebyl docela beze smyslu; už proto, že jeho intenzita měla svou dramatickou kadenci. Měl jsem pocit, že byť bych bez Django Reinhardta taky přezimoval, pomáhal mi; prostě, přilnul jsem ke gramofonové desce. Měl jsem pouze dvojitou obavu: aby nikdo desku neslyšel a zejména nehrál v mé nepřítomnosti a tudíž nekomentoval ji nepříznivě, bez znalosti věci, a aby příliš netrpěla její kvalita častým přehráváním.

Mužský monolog nebyl, tvrdím, zcela beze smyslu. Když se jednou v „Nocturne“ (Reinhardt, Grappelly) — pamatuji si datum, byl to právě den Sexagesimy, letos totiž byly velikonoce záhy — stále tentýž hlas vyslovil s nezvyklou naléhavostí a osobnějšími slovy: „Nelíbíš se mi...“, ozval se, ještě v téže skladbě, po prvé ženský hlas. Byl rovněž hluboký, dutější, trochu ochraptělý, nanejvýš smutný, lahodný a sympatický. Začal formulovat své stejně krátké věty anglicky. Průběhem doby jsem poznal hlas důvěrně. Několikrát bezprostředně odpovídal mužskému basbarytonu, na jiných místech kuse komentoval zdánlivě zcela odlišná fakta, vyjadřoval se nad zcela jiným konkrétním pozadím, které jsem ovšem neznal, jehož jsem se dohadoval. Ale i tehdy v jistém smyslu odpovídal muži, protože nenegoval, naopak, vycházel z pozitivního stanoviska vůči... nevěděl jsem, vůči čemu. Ženský hlas nebyl ovšem kladný systematicky, našly by se i vzdechy, ubohý smích poražené, smích za zavřenými ústy, procezený zuby. Nalezly by se i citoslovce, prozrazující trpný stav duše. Nicméně to byly spíše výjimečné, po mém soudu nanejvýš přirozené reakce normálně vyvinutého, chci říci nejistého člověka, nakloněného životu. Mám ostatně vypsaný veškerý dialog a neokopíruji jej toliko z obavy, že nevím zcela přesně, kde s ním začít a kde končit, které narážky patří neúprosně k sobě, a tak dále. Bylo to sice více než hrubý materiál, který čeká na osnovu, ale bez současného svědectví samotné desky mám přece dál obavy, že bych mohl zkreslit jinak závazný dojem. Ženský hlas měl rovněž širší rejstřík než mužský, který býval, až na nepatrné výjimky, dobře nasazen, ale končival stejně jak začínal.

Od chvíle, kdy promluvila žena, muž se omezil na několik málo nových intervencí. Hudby bylo ovšem stále méně. Říkal jsem si pro sebe, jen s trochou přehánění, že z jazzu na desce zbyl jen potlesk a hvízdot se vším tím mladým příslušenstvím.

Všemu zajisté není ještě konec, ale abych nezapomněl, zde je název a číslo desky, pro všechny případy: Swing from Paris, Decca, LF 1139, 33 $\frac{1}{3}$ RPM. Všemu zajisté není konec — a nemohu si odpustit připomínku, že mužský hlas před týdnem, po dlouhém odmlčení, negoval i konec; řekl, hned na počátku první skladby druhé strany, ve „Three little words“ (Ruby,

Kalmar), v tom hudebně nejzachovalejším kousku: „Nevěřím v konec.“ Zmátlo mě to; zmátlo mě to také proto, že to řekl na samém začátku desky, začal dokonce nedočkavě do rejpanců na okraji od váhající jehly — ano, všemu jistě není konec — jsem zvědav, co mu na to odpoví ona, negace negace je vpravdě pozitivní — ano, všemu jistě není konec, dokud obraz nepřikryje obraz... Konečně včera došla před měsíci objednaná série klasiků z Velké Británie, clo tento výhodný výprodej značně prodražilo; a tak snad na čas změním repertoár, ačkoli nevím... nevím... zda docela.

Jiný prvek, hodný pozornosti: kvapem se blíží jaro. Pokud ještě po-prchává, je to déšť vlažný a suchý, vpíjí se do země jak vlažička. Právě dnes se už ženské, široký mužský deštník otevřen nad hlavami, jaly roz-věšovat prádlo po všech keřích, i po babím zobu za naším stavením, kam jsme se víc jak před rokem nastěhovali.

F. C. Štěrba (Sao Paolo)

BRASILIANA

Tropická květena závratně
 prudce vzlíná
 žlutým horkem spařena
 vysušena
 až v hnědých — suchých listech
 vystužena
 jako kůže hlučně padá do země klína.

Květy, ach květy, anilinově krásné,
 od mléčné
 až po temně rudou, fialovou,
 jejichž barvy úsměv —
 tak žalně brzy zhasně!
 Zbude lodyha s barvou šedou, sporou...

Ženy vlnadné jak nakynuté těsto,
 oči plamenných —
 požár vznítí,
 sty boky vln chlubí se každé město

Kdo vířný rytmus v žilách má,
 černá rasa,
 z kalné běli,
 pronikavě,
 zraky svíť,
 když k tanci hrá bubínek, kytara, basa.
 (Z připravované sbírky Zelená a žlutá)

Věznění spisovatelé

V poslední době vstoupila opět do popředí otázka věznění českých a slovenských spisovatelů, universitních profesorů a intelektuálů — na 31. kongresu PEN-Klubu v Rio de Janeiro stála otázka uvězněných československých spisovatelů v popředí diskuse a ostrého protestu mezinárodní spisovateléské organizace.

Podle posledních zpráv z Československa bylo sice na květnovou amnestii několik představitelů naší inteligence propuštěno — ovšem zůstali ve svém novém prostředí zcela izolováni — což je pro každou komunistickou diktaturu příznačné. Např. dr. Štěpán Trochta byl po propuštění poslán jako pomocný dělník na stavbu — jeho přítomnost ovšem měla takovou odezvu, že ho komunistická justice opět demokraticky internovala.

Ve Spojených státech vyjde nyní dvoudílná práce dr. A. Kratochvila „Československá literatura v letech 1948—1960“ — anglický titul „Notes and Materials to the Development of Czechoslovak Literature 1948—1960“.

Autor, který rozebírá vývoj českého a slovenského písemnictví od komunistického puče až po likvidaci revizionismu v našem písemnictví — věnuje také několik stránek uvězněným spisovatelům. Všimá si nejprve Seifertova prohlášení na II. sjezdu Svazu čs. spisovatelů v roce 1956 o uvězněných spisovatelích a pak o zahraničních protestních akcích až po poslední protesty PEN-Klubu a uvádí seznam uvězněných spisovatelů a intelektuálů, které rozděluje do tří skupin:

- „a) ti, jejichž uvěznění přiznal komunistický tisk;
- b) ti, kteří byli odsouzeni v tajných procesech a uvěznění;
- c) ti, kteří byli již propuštěni na svobodu.

a) Seznam uvězněných československých spisovatelů, básníků a intelektuálů, jejichž zatčení, uvěznění či deportaci přiznal oficiální komunistický tisk:

1. **Albert** Oldřich dr., literární kritik a teoretik, odsouzen k 20-ti letům (Rudé právo — 5. 7. 1952)
2. **Beran** Josef dr., arcibiskup pražský, PhDr., ThDr., řádný profesor na teologické fakultě Karlovy university, autor četných teologických publikací, učebnic a pojednání; ve druhé světové války v nacistickém koncentračním táboře, komunisty deportován (Rudé právo — rozličné články v roce 1949; The New York Times — 11. 3. 1949; Svobodné slovo — 15. 3. 1951; Le Monde — 29. 12. 1955; Osservatore Romano — 15. 6. 1959 atd. atd.)
3. **Berounský** Stanislav dr., literární kritik a estetik, odsouzen k 20-ti letům (Rudé právo — 5. 7. 1952)
4. **Bratko** Silvestr dr., profesor teologické estetiky a mystiky na dominikánské řádové škole, redaktor revue Na Hlubinu, autor rozličných teo-

- logických a filosofických spisů, odsouzen na 15 let (Rudé právo — 1. 4. 1950 a 6. 4. 1950)
5. **Dokulil** Jan, básník a překladatel, odsouzen na 12 let (Jiskra — 29. 11. 1957; Večerní Praha — 11. 7. 1959)
 6. **Fučík** Bedřich dr., literární kritik, nakladatel, odsouzen na 15 let (Rudé právo — 5. 7. 1952)
 7. **Gojdič** Pavol, řecko-katolický biskup, odsouzen na doživotí (Rudé právo — 12. až 16. 1. 1951)
 8. **Hlouček** Josef dr., bývalý profesor olomoucké teologické fakulty, pozdější biskup diecése českobudějovické, autor řady děl všímajících si objektů kulturně-náboženských. Internace oznámena v pražském rozhlase 31. 2. 1952; N. Y. Times — 12. 4. 1952; N. Y. Times — 24. 5. 1952; N. Y. H. T. — 1. 4. 1952.
 9. **Jarolímeček** Stanislav dr., kulturní a náboženský historik, odsouzen na 20 let (Rudé právo — 28. 11.—2. 12. 1950)
 10. **Jehlička** Ladislav, kritik, spisovatel románů a lektor, odsouzen na 14 let (Rudé právo — 5. 7. 1952)
 11. **Kajpr** Adolf dr., redaktor, estetik, odsouzen na 12 let (Rudé právo — 1. 4.—6. 4. 1950)
 12. **Kalista** Zdeněk dr., básník, literární kritik a teoretik, řádný profesor československých dějin na Karlově universitě v Praze, odsouzen na 15 let (Rudé právo — 5. 7. 1952)
 13. **Karhan** Ladislav, básník, odsouzen na 18 let (Rudé právo — 5. 7. 1952)
 14. **Klíma** V. dr., esejista, odsouzen na doživotí (Rudé právo — 24.—27. 4. 1952)
 15. **Koch** Karol MUDr., autor rozličných vědeckých pojednání, odsouzen na doživotí (Rudé právo — 17.—21. 6. 1951)
 16. **Kostehryz** Josef, básník, odsouzen na doživotí (Rudé právo — 24.—27. 4. 1952)
 17. **Křelina** František, prozaik, odsouzen na 12 let (Rudé právo — 5. 7. 1952)
 18. **Maršálek** Josef, kulturní pracovník, odsouzen na 15 let (nepřímo potvrzeno v Tribuně Ludu, Varšava — 6. 9. 1952)
 19. **Okály** Daniel dr., spisovatel, odsouzen na 18 let (Radio Bratislava — 24. 4. 1954)
 20. **Opasek** Jan Anastáz, estetik, literární historik, benediktinský opat, odsouzen na doživotí (Rudé právo — 28. 11.—3. 12. 1950)

21. **Palivec** Josef, diplomat, básník, za druhé světové války v nacistickém koncentračním táboře, odsouzen na 20 let komunistickou justicí pravděpodobně již v roce 1949 (délka trestu dodatečně potvrzena: Rudé právo — 31. 3. 1959)
22. **Peška** Zdeněk dr., profesor ústavního práva na univerzitě v Bratislavě, odsouzen pro velezradu v roce 1950 na 25 let (Rudé právo — 31. 5. 1950)
23. **Prokšpek** Václav, prozaik, odsouzen na 22 let (Rudé právo — 5. 7. 1952)
24. **Reač** Václav dr., básník, překladatel, kritik, divadelní dramaturg a režisér, odsouzen na 25 let (Rudé právo — 24.—27. 4. 1952)
25. **Ryba** B. dr., člen korespondent ČSAV, odsouzen na 19 let (Rudé právo — 27. 6. 1954)
26. **Skácel** Miloslav dr., estetik, novinář, odsouzen na 17 let (Rudé právo — 5. 7. 1952)
27. **Šilhan** F. dr., esejista, autor rozličných teologických a filosofických pojednání, odsouzen na 25 let (Rudé právo — 1.—6. 4. 1950)
28. **Tajovský** Vít Bohumil, esejista, odsouzen na 20 let (Rudé právo — 1.—6. 4. 1950)
29. **Trochta** Štěpán Dr. prof., biskup litoměřický, vězněn v nacistickém koncentračním táboře, odsouzen komunistickou justicí na 20 let (Pravda, Bratislava — 27. 7. 1954)
30. **Tyl** Josef Heřman, spisovatel, převor tepelského kláštera, za války vězněn nacisty, odsouzen na 12 let pro velezradu a rozšiřování protistátních tiskovin (Rudé právo — 28. 1. 1951)
31. **Urban** Jan Josef, kritik a teologický spisovatel, odsouzen na 14 let (Rudé právo — 1.—6. 4. 1950)
32. **Vacková** Růžena dr., řádná profesorka klasické archeologie na Karlově universitě v Praze, odsouzena na 22 let (Rudé právo — 15.—17. 6. 1952)
33. **Zahradníček** Jan, básník, odsouzen na 13 let (Rudé právo — 5. 7. 1952)
34. **Zela** Stanislav Dr., světitel biskup v Olomouci, spisovatel — za války v nacistickém koncentračním táboře, odsouzen na 25 let (Rudé právo — 28. 11.—3. 12. 1950)

*

V mezidobí byli mnozí umučeni v koncentračních táborech komunistů. Zprávy se dostávají pochopitelně jen spoře (např. jezuitský spisovatel Adolf Kajpr — zprávu přineslo radio Vatikán a časopis Nový život č. 10/11 z října 1959) anebo dříve již biblista prof. dr. J. Koutný z Brna, v poslední době řecko-katolický biskup P. Gojdič (Nový život č. 11, 1960).

b) Seznam uvězněných československých spisovatelů, básníků a intelektuálů, odsouzených v tajných procesech.

Druhá skupina je daleko početnější. Jednak jsou v ní básníci a spisovatelé, odsouzení v tajných procesech, pak v procesech, které nezveřejnil komunistický tisk či rozhlas a konečně řada těch, kdož byli uvězněni bez jakéhokoliv soudu a jsou třeba po léta drženi ve vyšetřovací vazbě. Pochopitelně můžeme zde uvést jen několik jmen, která známe ze zpráv cizinců, kteří byli v Československu, od uprchlíků a z dalších pramenů.

Většina jmen však zůstává neznámá.

1. **Bár Zdeněk**, romanopisec, profesor francouzské literatury
2. **Dacík R.**, prof. dr., dominikán, chycen v roce 1951 v sovětské zóně Rakouska, od té doby mizí každá zpráva
3. **Chytil Václav** prof. dr., profesor právnické fakulty Masarykovy university v Brně — bývalý poslanec za Lidovou stranu
4. **Kubeš V.** prof. dr., profesor právnické fakulty Masarykovy university v Brně
5. **Rotrekl Zdeněk**, mladý katolický brněnský básník, autor řady sbírek, z nichž nejvýznamější je *Kamenný erb*
6. **Suchý Josef**, mladý katolický básník, člen Zahradničkova okruhu kolem revue *Akord*
7. **Svobodová Nina**, autorka řady historických románů a novel — *Světelný mrak*, *Duše Fresek* a další.
8. **Matocha Josef**, PhDr., ThDr., arcibiskup olomoucký, býv. univ. prof.

c) Seznam propuštěných československých spisovatelů, básníků a intelektuálů.

Tato třetí kategorie obsahuje jména spisovatelů, básníků či intelektuálů, kteří po odpykání trestu byli z komunistického vězení propuštěni. V době „tání“ dva z nich dokonce vydali nové romány, které ovšem komunistická kritika napadla. Jsou to:

Valenta Eduard, odsouzen pro to, že přispěl na sbírku pro pozůstalé po uvězněných.

Urban Milo, znám především z období Slovenského štátu.

Dále byl propuštěn nakladatel **Kuncíř**, kapucín **P. Kletus-Petěrka** (autor řady náboženských dramat). Na svobodě je i **Josef Knap** (romanopisec) podle prohlášení oficiální delegátky Československa na 30. kongresu PEN-Klubu ve Frankfurtu Aleny **Bernáškové** a **Michal Mareš**, kterému měl

vypršet trest 7 let v roce 1954 a konečně Metoděj **Habán** (profesor sociologie, autor řady filosofických a náboženských děl).“

(Seznam propuštěných po tzv. letošní květnové amnestii není již v Kratochvilově knize uveden.)

*

Důvod odsouzení byl u všech jediný: chtěli svobodně žít a psát a odmítli se sklonit před tzv. diktaturou proletariátu.

Z exilových literatur

Dr. Štěpán P. Vlašim (Solnohrad)

PŘÍPAD CHOCHLOV — „Právo na svědomí“

Na jaře 1954 prošla světovým tiskem zpráva v níž poprvé bylo odhaleno komunistické podsvětí — organisování atentátů na představitele protikomunistických exilů na západě. Exil je pro každou totalitní zemi nepřijemným hlasem svědomí, který před vlastním národem i před demokratickým západem demonstruje zločiny proti lidskosti, zdůrazňuje věznění spisovatelů, vědců, intelektuálů i studentů v zemích tzv. lidové demokracie, poukazuje na ostnaté dráty, minová pole a strážní věže, které dělají z každé sověty ovládané země velký koncentrační tábor. Nikolaj Chochlov, kapitán sovětské tajné policie, dostal z Kremlu na konci roku 1953 úkol, aby z neutrálního Švýcarska řídil akci, která měla vyvrcholit zavražděním vedoucího ruského podzemního protikomunistického hnutí. Místo „realizace podniku“, jak MVD nazývá atentáty na své politické protivníky — odjíždí Chochlov k „onomu muži“ do Frankfurtu a řekne mu pravdu. Cesta, která vedla Chochlova až k tomu, aby rozkaz Kremlu „sabotoval“, je oříšným svědectvím člověka prchajícího před výčitkami svědomí.

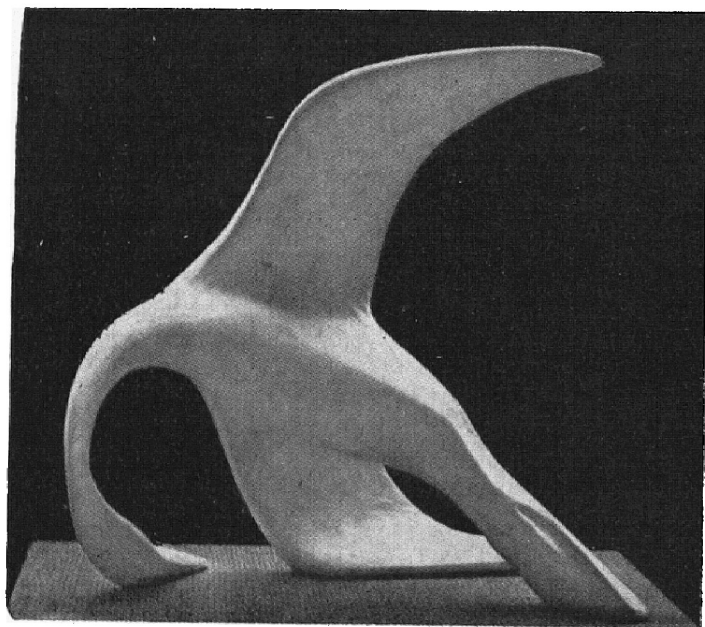
Kniha není románem — je vyličením faktů — pouhou zprávou, německé vydání (Deutsche Verlags-Anstalt) má podtitul „Ein Bericht“, a přesto je to kniha tak dramatická, dávající tolik odpovědí na naše vlastní otázky — proč jsme v exilu!

Chochlov absolvoval všechny stupně výcviku sovětského agenta-důstojníka, začínal jako jeden z domnělých zajatců dva roky v německém zajateckém táboře, potom pracoval v německém zázemí ve funkci nacistického důstojníka, těsně po válce řídil pak řadu akcí „studené války“ ve Vídni, Ženevě, Curychu, Paříži, Kodani a v řadě západoněmeckých měst. So-

větská služba mu dodala pas zemřelého rakouského státního občana Josefa Hofbauera. Zvláštní kapitolou je případ Chochlovovy manželky, které se s dítětem nepodařilo uprchnout. Chochlov a jeho žena jsou oba příslušníci generace, která již vyrostla a byla odchována sovětskými školami a Komsomolem a přesto nacházíme u nich ony rysy, které vedly k tomu okamžiku, kdy si oba řekli „Ne“ —.

Velmi silně působí kapitola v níž Chochlov zachycuje rozpor, který zachvátí každého sovětského občana, když se dostane na Západ a srovnává život v Sovětském svazu s celým životním slohem na „imperialistickém Západě“ — konflikt toho, co mladé generaci je vtoukáno o „západním kapitalismu“ do hlavy a jeho poznání způsobí často i u vysokých stranických funkcionářů krizi — ze které však vyvodit konsekvence je možno jen jedincům — Chochlov byl jeden z nich. Ostatní cítí, že sovětský systém nechťejí, nemají však možnost jiné alternativy.

Chochlovova kniha vyšla nejprve rusky ve Frankfurtu a nyní je překládána téměř do všech jazyků svobodného světa.

Vincenc Vinger, „Raněný pták“, pálená sádra

Paříž očima M. Šaška

Jednou z knih, které budily zaslouženou pozornost na letošním frankfurtském knižním veletrhu — byly obrázkové knihy českého exulanta-malíře Miroslava Šaška „Paříž“ a „Londýn“ (vydalo nakl. Kindler v Mnichově). Šašek osobitým způsobem zachytil denní život metropole nad Seinou, s drobnými problémy studentů, hokynářů i umělců i s výroční pompou velkých slavností. Všechny kresby jsou prosyceny jemnou ironií i humorem. Miroslav Hrnčír v prvním ročníku Archy k prvnímu anglickému vydání Šaškova „Průvodce Paříží“, napsal že je to kniha určená pro děti — nejen pro děti i dospělí mají z ní potěšení. Po Paříži a Londýnu vyjde nyní v německém vydání i průvodce po Římu, Novém Yorku a Mnichově. sv.

Pod názvem **Závan hněvivé svcbody** uveřejnil anglický list Guardian článek o sověsko-polské diskusí na filmovém festivalu v Karlových Varech. Článek se zmiňuje o veřejném prohlášení Poláka Rylského, který otevřeně řekl, že sovětské filmy posledních let se mu s výjimkou jednoho vůbec nelíbí. Když ho za to vedoucí sovětské delegace Romm napadl, že prý nemá právo kritizovat sovětské filmy, Rylski nepohnutě odpověděl: „Je to věc vkusu. Nezajímá mne, zdali film je socialistický nebo kapitalistický, ale zdali je dobrý nebo špatný. Špatný film ze socialistické země je právě tak špatný jako kdyby byl vyroben jinde.“ Referentka Guardianu, která v Karlových Varech byla, píše, že tomuhle prohlášení tleskali Jugoslávci a západní filmaři a že Češi se na Poláky obdivně zadívali. A dodává: „Poláci pokračovali v oírásání svých socialistických sou-

druhů tím, že hájili existencialismus, právo na filmy se špatným koncem a přiznáním, že polský odpor proti nacismu za války byl řízen z Londýna. Když se jich západní žurnalisté ptali nebudou-li mít doma potíže, polští filmaři se usmáli a odpověděli: „Kdybychom byli Rusové, Čechoslováci, nebo Východní Němci, tak ano, ale u nás je to jiné.“

*

LA REVUE MODERNE — významná pařížská umělecká revue, zabývající se převážně moderním malířstvím, přinesla ve svém posledním čísle (srpen 1960) kritiku věnovanou tvorbě paní Běly Erbanové. V rubrice „Umění v zahraničí“ píše autor kritiky P. Sinnenberg mimo jiné:

»Svémi plátny, vystavovanými na vánočním a jarním salonu, přesvědčila paní Běla Erbanová minchovskou veřejnost, že expresionismus našel v ní skutečně dobrou pokračovatelku. Její umění, výsledek dlouholetých zkušeností, které ji dovedly od Karlovy university v Praze přes Holandsko, Itálii, a Východ do Spojených států a zase zpět do Evropy, našlo svou odezvu na výstavách organizovaných Sdružením mnichovských umělců. Paní Běla Erbanová, která je členem Mezinárodní konfederace uměleckých sdružení se sídlem v Bruselu, bude mít bez pochyby i úspěch v široké veřejnosti.«

Autor kritiky pak rozebírá její tvorbu z uměleckého stanoviska a končí slovy:

»Přál bych si, aby i pařížská veřejnost měla příležitost ocenit renovátorské expresionistické úsilí paní Běly Erbanové.«

Ke kritice je připojena reprodukce jednoho z jejích posledních obrazů (viz obálku).

Opora Vašeho zdraví!

Již od roku 1913 je známa ALPA-Francovka z Brna-Králova Pole jako vynikající prostředek, který nesmí chybět v žádné domácnosti. ALPA-Francovka ovládá všude kvalitou trh.

Jako dříve tak i nyní: **Vaši Francovku jen v láhvích se světle-tmavomodrou nálepkou a hvězdičkou nad A.** Nezapomeňte si při nákupu všimnout těchto znamení, která již doma od roku 1932 byla zárukou ALPY.

Uvědomte si, že ALPU nelze ničím nahradit! ALPA-Francovka je proto stále tak oblíbená, že přináší vždy osvěžení a úlevu.

Vzorek zdarma obdržíte v odborném obchodě nebo přímo od závodu:

ALPE-CHEMA, Blümel & Co., CHAM/Bayern
